

Βασικά στοιχεία και προδιαγραφές
τῆς Δηλώσεως τοῦ Τορόντο:
Ἡ Ἐκκλησία, οἱ Ἐκκλησίες καὶ τὸ ΠΣΕ.
Ὁ Ἐκκλησιολογικὸς χαρακτήρας τοῦ ΠΣΕ*

ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΛΟΤΣΙΟΥ**

1. Δομὴ καὶ συνάφεια τῆς Δήλωσης

Ἡ «Δήλωση τοῦ Τορόντο»¹ ἀποτελεῖ ἓνα κείμενο μεγάλης σημασίας γιὰ τὸ ΠΣΕ. Ἀρχικὰ ἐπικυρώθηκε τὸ 1950 ἀποκτώντας οἰκουμενικὸ χαρακτήρα, ἀποτελώντας δηλαδὴ τὴν εἴσοδο κάθε ἐκκλησίας σὲ αὐτό. Τὸ κείμενο περιλαμβάνει πέντε παραγράφους στὶς ὁποῖες τονίζεται τί δὲν εἶναι τὸ ΠΣΕ καὶ ἄλλες ὁκτὼ στὶς ὁποῖες διατυπώνεται ὁ ρόλος τοῦ ΠΣΕ καὶ τῶν ἐκκλησιῶν. Μὲ τὴν δήλωση αὐτὴ δόθηκαν ἀρχικὰ οἱ ἀπαραίτητες διευκρινήσεις σχετικὰ μὲ τὸ τί εἶναι τὸ ΠΣΕ καὶ πῶς ὀφείλουν νὰ τοποθετηθοῦν σὲ αὐτὸ οἱ ἐκκλησίες. Ἔτσι ἀνοιξε ἓνα νέο πεδίο σχέσης μεταξὺ τῶν ἐκκλησιῶν, πού πλέον ἔβγαιναν ἀπὸ τὴν ἀπομόνωση καὶ ἔρχονταν σὲ διάλογο.

Ὡστόσο ἡ οἰκουμενικὴ πορεία τοῦ Συμβουλίου δὲν ἦταν ἀφ' ἑνὸς χωρὶς ἐντάσεις καὶ ἀμφισβητήσεις, πού σχετίζονταν μὲ τὴν φύση καὶ τὸν σκοπὸ του

* Τμῆμα τῆς Ἀνέκδοτης Μεταπτυχιακῆς Ἑργασίας μὲ τίτλο «Ἡ Διαμόρφωση τῆς “Κοινωνίας” τῶν Ἐκκλησιῶν στὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο τῶν Ἐκκλησιῶν μὲ βάση τὰ κείμενα τῆς Γ' Γενικῆς Συνέλευσης στὸ Νέο Δελχί τῶν Ἰνδιῶν», Θεσσαλονίκη 2006.

** Ὁ Ἰωάννης Γ. Λότσιος εἶναι Δρ. Θεολογίας μὲ ειδίκευση στὴν Οἰκουμενικὴ Θεολογία καὶ διαχειριστὴς τῆς σελίδας “Panorthodox Synod” τοῦ Κέντρου CEMES.

1. «The Church, the Churches and the World Council of Churches, the Ecclesiological Significance of the World Council of Churches», 1954-1961, στὸ *Evaston to New Delhi*, Report of the Central Committee to the Third Assembly of the WCC, ἔκδ. WCC Geneva 1961, σελ. 245-246. καὶ *The Ecumenical Movement, an anthology of key texts and voices*, edited by MICHAEL KINNAMON and BRIA I. Geneva WCC 1997, σσ. 463-468. ΘΥΑΤΕΙΡΩΝ ΓΕΡΜΑΝΟΥ, «Ἡ Ἀπόφαση τῆς ἐν Τορόντο κατὰ Ἰούλιον συνελθούσης Κ.Ε. τοῦ ΠΣΕ, Ἡ Ἐκκλησία, αἱ Ἐκκλησίες καὶ τὸ ΠΣΕ», στὸ *Ἐκκλησία*, (1950), ἀριθμ. 21, σσ. 347-351.

καὶ ἀφ' ἑτέρου δὲν ἔλειψαν καὶ οἱ προσπάθειες ἀναδίπλωσης, γιὰ νὰ μπορέσουν οἱ ἐκκλησίες νὰ γίνουν μέλη τοῦ οἰκουμενικοῦ αὐτοῦ οἰκοδομήματος. Ἡ διάσταση τῶν δύο αὐτῶν ἀπόψεων, τῆς ἐπιφυλακτικότητας ἀπὸ τὴν μιὰ μεριὰ καὶ τῆς ἀποδοχῆς τοῦ Συμβουλίου ἀπὸ τὴν ἄλλη, βασίζονται σὲ μιὰ σκοπιμότητα, ἂν καὶ κατὰ πόσο τὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο ἔχει ἢ δὲν ἔχει ἐκκλησιολογικὸ χαρακτήρα. Τὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο καὶ ἡ περιφέρεια αὐτὴ δήλωση ἀποτελοῦν τὸ σημεῖο κίνησης καὶ τοποθέτησης τῶν δύο αὐτῶν τάσεων ποὺ ἐξάγουν ὁμῶς διαφορετικὰ συμπεράσματα. Ἔτσι ἔχουμε μιὰ διγλωσσία σὲ οἰκουμενικὸ ἐπίπεδο, ἡ ὁποία δημιουργεῖ σύγχυση καὶ σχετίζεται μὲ τὸ κατὰ πόσο αὐτὴ ἡ ἐκκλησιολογικὴ προοπτικὴ τοῦ ΠΣΕ εἶναι οὐδέτερη ἢ προσωρινή². Ἐξαιτίας αὐτοῦ τοῦ προβλήματος ἡ δήλωση ἔχει μεγάλη σπουδαιότητα τόσο γιὰ τὴν εἴσοδο τῶν ἐκκλησιῶν στὸ Συμβούλιο, ὅσο καὶ γιὰ τὸ γεγονός ὅτι αὐτὴ ἐπανερχεται νὰ διασκεδάσει τοὺς φόβους καὶ τοὺς δισταγμοὺς λίγο πρὶν τὴν ἔναρξη τοῦ τρίτου Συνεδρίου τοῦ ΠΣΕ στὸ Νέο Δελχί. Ἐκεῖ ἀρχίζει νὰ ἀποσαφηνίζεται ἡ ἐκκλησιολογικὴ προοπτικὴ του καὶ τὸ πέρασμα ἀπὸ τὴν οὐδετερότητά του σὲ συγκεκριμένες ἐκφάνσεις ἐνότητας καὶ κοινωνίας τῶν ἐκκλησιῶν. Εἶναι κοινῶς ἀποδεκτὸ ὅτι στὴν δεκαετία τοῦ '50 ἔχουμε μέσα στὶς οἰκουμενικὲς ζυμώσεις διαστάσεις καὶ ἀδιέξοδα σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ στὸ τί εἶναι Ἐκκλησία καὶ ποιά ἡ ἐνότητά της.

Οἱ δισταγμοὶ εἰσόδου τῶν ἐπιμέρους ἐκκλησιῶν προερχόταν ἀπὸ τὶς προσπάθειες διασφάλισης τῆς ἐκκλησιολογικῆς ταυτότητάς τους, ἐνῶ συγχρόνως δημιουργήθηκε καὶ ἓνα κύμα ἀντίστασης σὲ κάθε οἰκουμενικὴ προσπάθεια. Σὲ αὐτὴ τὴν χρονικὴ συγκυρία ἐπανῆλθε ἡ δήλωση, γιὰ νὰ μπορέσουν καὶ ἄλλες

2. Ἀποτίμηση καὶ σχολιασμός τοῦ ἐκκλησιολογικοῦ ἢ μὴ χαρακτήρα ἀπὸ ὀρθόδοξη ἄποψη βλ. στὸ ἐκτενὲς ἄρθρο τοῦ VITALY BOROVY, «The Ecclesiastical Significance of the WCC: the Legacy and Promise of Toronto», στὸ *The Ecumenical Review*, (1988), σσ. 504 καὶ ἐξ. ὅπου περιλαμβάνονται καὶ τοποθετήσεις ἄλλων θεολόγων καὶ σχετίζονται μὲ τὴν προσωρινότητα τῆς δήλωσης. Στὸν ἐκκλησιολογικὸ χαρακτήρα τῆς δήλωσης ἀναφέρεται καὶ ὁ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΚΟΥΤΕΡΗΣ στὸ ἄρθρο του «The Ecclesiastical Significance of the WCC : the Fusion of Doctrine and Life», στὸ *The Ecumenical Review*, 40 (1988), σσ. 519- 527. Καὶ ἀναφέρεται στὴν ἔννοια τῆς μυστηριακῆς κοινωνίας σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ἀπλὴ ἔννοια τῆς κοινωνίας. Ἀπὸ Ρωμαιοκαθολικῆς πλευρᾶς βλ. OLIVER S. TOMKINS, «The Church the Churches and the Council», στὸ *The Ecumenical Review*, 4 (1952-1953) σσ. 259-267. Ἀξιόλογες εἶναι καὶ οἱ παρατηρήσεις τοῦ WILLIAM NICHOLIS, «The Ecumenical Movement and the doctrine of the Church», στὸ *The Ecumenical Review*, 4 (1952-1953), σσ. 20-32. Β. ΣΤΑΘΟΚΩΣΤΑ, *Σχέσεις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μὲ τὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο τῶν Ἐκκλησιῶν 1948-1961* (μὲ βάση τὸ ἀρχεακὸ ὑλικὸ τοῦ ΠΣΕ), ἀνεκδ. διδ. Διατριβή, Θεσσαλονίκη 1999, σσ. 182-183.

ἐκκλησίες νὰ γίνονιν μέλη, ἀλλὰ καὶ νὰ συνεχίσουν τὴν παρουσία τους στὸ Συμβούλιο οἱ ἤδη ὑπάρχουσες. Ἄλλωστε σὲ πολλὲς ἐκκλησίες καὶ μόνο ὁ ὄρος «οἰκουμένη»³ εἶχε ἀποκτήσει ἕνα ἀρνητικὸ περιεχόμενο, δηλαδὴ ταυτιζόταν μὲ μιὰ καινοφανῆ αἵρεση ἢ μὲ κάποιο σχίσμα. Κατὰ τὴν παρατήρηση τοῦ Raiser ἢ σκοπιμότητα τῆς δήλωσης ὀφείλει νὰ περάσει ἀπὸ τὴν ἀλληλογνωριμία καὶ τὴν «προσυνοδική» κατανόηση, γιὰτὶ ἀλλιῶς τὸ Συμβούλιο δὲν θὰ εἶχε κάποια ἐκκλησιολογικὴ μορφή⁴. Πάνω στὸν ἐκκλησιολογικὸ ἢ μὴ χαρακτήρα τοῦ Συμβουλίου εἶναι οὐσιαστικὲς οἱ παρατηρήσεις πὺν κάνει ὁ Bruno Chenu. Ἡ Δήλωση τοῦ Τορόντο γι' αὐτὸν ἀποτελεῖ ἕνα διπλωματικὸ καὶ πολιτικὸ, παρὰ ἕνα ἐκκλησιαστικὸ ἔγγραφο⁵. Ἐπεξηγώντας ὁ V. Hooft (Γενικὸς Γραμματέας τοῦ ΠΣΕ) ὅτι ἡ δήλωση αὐτὴ ἀναφέρεται στὴν περίοδο ἀνάπτυξης καὶ ὄχι στὸν

3. Κατὰ τὸν π. Ἰωάννη Meyendorff, οἱ Ὁρθόδοξοι πιστεύουν καὶ ἐπισημαίνουν στοὺς οἰκουμενικοὺς διάλογους ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία εἶναι ἡ Μία Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ τὴν ὁποία οὔτε οἱ πύλες τοῦ Ἄδου μποροῦν νὰ καταλύσουν. Ἡ ὑπόσχεση αὐτὴ τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὴν Ἐκκλησία θὰ ἦταν ἀνέφικτη ἐὰν ἡ Ἐκκλησία ἦταν ἐν διαιρέσει. Ἡ οἰκουμενικὴ κίνηση κατανόηθηκε ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ὡς μιὰ εὐκαιρία διαλόγου μὲ τοὺς μὴ Ὁρθόδοξους. Αὐτὸς ὁ διάλογος πὺν στοχεύει στὴν ἐν Χριστῷ ἐνότητα ἔχει ὡς ἀναζήτηση τὴν Μία Ἐκκλησία, ἡ ὁποία γιὰ τοὺς Ὁρθόδοξους εἶναι ἡ ἴδια ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία. Ὁφείλουμε νὰ διακρίνουμε τὸν οἰκουμενισμό σὲ «καλὸ» καὶ «κακὸ» οἰκουμενισμό. Ἡ πεποίθηση καὶ ἡ βεβαιότητα ὅτι ὁ «κακὸς» οἰκουμενισμὸς εἶναι αἵρεση δὲν ἐπιτρέπει τὴν διακοπὴ τῆς ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι ἀναζητοῦν τὴν ἀλήθεια, στὸ «Οἰκουμενισμὸς-Μία Αἵρεσις», στὸ *Ἐπίσκεψη*, 73 (1973), σσ. 12-13. Ἐπίσης καὶ I. ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ, «Ἡ Ὁρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία καὶ ἡ Σύγχρονος Οἰκουμενικὴ Κίνησης», στὸ *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς*, 34 (1951), σσ. 10-11. Γιὰ τὸν Νίκο Ματσούκα, ὁ οἰκουμενισμὸς πὺν σημαίνει τὴν συνειδητοποίηση τῆς διαίρεσης, εἶναι μιὰ κίνηση πρὸς συνάντηση πὺν μπορεῖ νὰ καταλήξει σὲ πλήρη κοινωνία κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου. «Ἐνας τέτοιος οἰκουμενισμὸς ἀποτελεῖ τὴν ἀμυντικὴ ἐπαγρύπνηση τῶν μελῶν τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ», στὸ *Θεολογία, Κτισιολογία, Ἐκκλησιολογία, κατὰ τὸν Μέγαν Ἀθανάσιον, σημεῖα πατριζικῆς καὶ οἰκουμενικῆς θεολογίας* (Φιλοσοφικὴ καὶ Θεολογικὴ Βιβλιοθήκη 46), ἐκδ. Πουναράς Θεσσαλονίκη 2001, σ. 186. Γιὰ τὸν π. Ἰουστίνο Πόποβιτς, ὁ οἰκουμενισμὸς εἶναι μιὰ κίνηση, ἡ ὁποία θέτει πολλὰ προβλήματα. Αὐτὰ τὰ προβλήματα ἀναδύονται καὶ συνίστανται σὲ μιὰ μόνον ἐπιθυμία, στὴν ἀναζήτηση τῆς Μιᾶς Ἀληθινῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Ἡ Ἀληθινὴ Ἐκκλησία, ὅμως, ὀφείλει νὰ ἔχει ἀπαντήσεις σὲ ὅλα τὰ ἐρωτήματα πὺν θέτει ὁ οἰκουμενισμὸς, ἀλλιῶς θὰ ἦταν ἀχρηστος. Ἡ κατανόηση ἐπομένως τοῦ οἰκουμενισμοῦ τοποθετεῖται ἀπέναντι στὸ κάτοπρον τῆς μόνης Ἐκκλησίας, στὸ *Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ ὁ Οἰκουμενισμὸς*, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Ἀρχαγγέλων Τσελιὲ Βαλιέβο Σεργίας, μετφρ. Ἱερομόν. Ἀμφιλόχιου Ράντοβιτς καὶ Ἱερομόν. Ἀθανάσιου Γιέβτιτς, σσ. 15-16.

4. K. RAISER, *To Be the Church, Challenges and Hopes for a New Millennium*, σ. 94.

5. V. HOOFT, «The Church, and the churches and the World Council of Churches, Toronto, 1950», στὸ *The Genesis and Formation of the World Council of Churches*, ἐκδ. WCC GENEVA 1982, σσ. 83-85.

σχηματισμό του Συμβουλίου, θεωρεί παραπλανητικές τις θέσεις του Bruno Chenus. Το ίδιο επισημαίνει και ο Ion Bria τονίζοντας ότι η δήλωση αποτελούσε ένα προκαταρκτικό στάδιο, το οποίο στόχευε στην αλληλογνωριμία μεταξύ των ἐκκλησιῶν⁶.

Ἡ ἀποτίμηση τῆς «Δήλωσης τοῦ Τορόντο» θὰ γίνει στὰ ἐξῆς βασικά σημεῖα, πού ἀναφέρονται στήν ἐκκλησιολογική προοπτική του ΠΣΕ:

Α) Στόν τονισμό ἀνάμεσα στήν διαίρεση τῶν χριστιανῶν, δηλαδή στήν οἰκουμενική προοπτική, ἀναγνωρίζεται ἡ ἐν Χριστῷ ἀόρατη ἐνότητα καί ἡ ὄρατη διαίρεση. Μὲ βάση αὐτὸ τὸ μοτίβο κινεῖται τὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν.

Β) Στὴν ιδιαίτερη ἀναφορὰ τῆς ιδιότητας τοῦ μέλους τόσο τοῦ Συμβουλίου ὅσο καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ἐδῶ προκύπτει τὸ ἐρώτημα ἂν ταυτίζεται ἡ ιδιότητα μέλους τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὴν παράλληλη ιδιότητά του ὡς μέλους τοῦ Συμβουλίου.

Γ) Στὴν ἀποδοχὴ καὶ ἐρμηνεία τῆς διδασκαλίας σχετικὰ μὲ τὰ *vestigia ecclesiae*. Αὐτὴ ἡ ἀποδοχὴ ἔχει θεμελιώδη σημασία, ὄχι μόνο γιὰ τὸ ἴδιο τὸ Συμβούλιο ἀλλὰ καὶ γιὰ τὶς ἐκκλησίες, ιδιαίτερα τὶς προτεσταντικές. Ἡ ἀναγνώριση κατὰ θετικὸ τρόπο τῆς ὑπαρξῆς αὐτῶν τῶν στοιχείων ἀφήνει περιθώρια θεώρησης μιᾶς ἐκκλησίας ὡς μέλους τῆς παγκοσμίου Ἐκκλησίας. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ πρέπει νὰ ἀναγνωρίζονται ἀμοιβαίως, δηλαδή μπορεῖ μιὰ ἐκκλησία νὰ μὴ εἶναι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ δὲν τίθεται σὲ ἀμφισβήτηση ἡ ιδιότητά της ὡς μέλους ἢ τμῆμα τῆς Ἐκκλησίας.

2. Ἡ Προβληματικὴ τοῦ Κειμένου

Τὸ κείμενο τῆς δήλωσης τοῦ Τορόντο θέτει τὴν προβληματικὴ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ΠΣΕ σὲ δύο πλευρές. Ἡ μιὰ ἀφορὰ στὴν σημασία τοῦ ΠΣΕ ὡς ἀπλοῦ ὄργανου καὶ Συμβουλίου, τὸ ὁποῖο στοχεύει στήν αλληλογνωριμία καὶ στὸν διάλογο μεταξύ τῶν ἐκκλησιῶν-μελῶν του. Ἡ ἄλλη ἀφορὰ στὸν ἐκκλησιολο-

6. ION BRIA, *The Sense of Ecumenical Tradition. The Ecumenical Witness and Vision of the Orthodox*, WCC publications, GENEVA 1991, σσ. 24-28. Ἐπίσης καὶ P. VASSILIADIS, «Orthodoxy and Ecumenism», σειρὰ ΕΚΟ, *Oikoumene and Theology: The Erasmus Lectures in Ecumenical Theology*, 1993-95, ἔκδ. Paratiritis, 1996, σσ. 149-179. B. THOROGOOD, *One Wind, Many Flames. Church Unity and the Diversity of the Churches*, WCC Publications, GEVEVA, εἰδικὰ τὶς σελίδες 8-23 καὶ 40-57.

γικό χαρακτήρα του ΠΣΕ, ὁ ὁποῖος ἄλλοτε ἀμφισβητεῖται καὶ ἄλλοτε προβάλλεται ὡς ἀξίωση καὶ σκοπὸς ὑπάρξεως τοῦ ἴδιου τοῦ Συμβουλίου⁷. Ἄν καὶ το-νίζεται ὅτι τὸ ΠΣΕ εἶναι ἓνα ἀπλὸ ὄργανο τῶν ἐκκλησιῶν γιὰ τὸν διάλογο, τὴ συνεργασία καὶ τὴν κοινὴ πορεία, ἐντούτοις ὑποβόσκει ὁ ἐκκλησιολογικὸς χα-ρακτήρας του, κάτι ποῦ διαφαίνεται καὶ ἀπὸ τὸν ὑπότιτλο τῆς δήλωσης. Αὐτὴ ἡ δήλωση χαρακτηρίσθηκε ὡς μία προ-συνοδικὴ ἀλληλογνωριμία τῶν ἐκ-κλησιῶν, ἡ ὁποία καλεῖται νὰ πάρει μιὰ συγκεκριμένη ἐκκλησιολογικὴ μορφή. Ἡ ἀναγνώριση τῆς μοναδικότητος τῆς Ἐκκλησίας δὲν θεωρεῖται ὡς πρὸς τὴν καθ' ἑαυτὴ ὑπαρξὴ της, ἀλλὰ θεωρεῖται εἴτε σὲ ἄμεση ἀναφορὰ πρὸς τὸν Χρι-στό, στὸν ὁποῖο ὀφείλει τὴν ὑπαρξὴ καὶ δομὴ της, περιορίζοντάς τὴν στὴν ἀό-ρατη πλευρὰ της, εἴτε σὲ ἀναφορὰ μὲ τὴν ἀποστολὴ της στὸν κόσμον καὶ τὴν ἱε-ραποστολικὴ της δραστηριότητα, γιὰ τὴν ἀνακαίνιση καὶ σωτηρία.

Ἡ ἐκκλησιολογικὴ αὐτὴ σχετικοποίηση συνέδεσε τὴν ἴδια τὴν Ἐκκλησία τό-σο μὲ τὴν αἰτία ὑπαρξῆς της, ὅσο καὶ μὲ τὴν ἀποστολὴ της στὸν κόσμον, δημι-ουργώντας στὶς ἐκκλησίες-μέλη τοῦ ΠΣΕ μιὰ σχέση ὄχι ἀνταγωνισμοῦ, ἀλλὰ ἀλληλεγγύης καὶ διαλόγου. Μέσα ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἐκκλησιολογικὸ περίβλημα τῆς συγκεκριμένης ἀναγνώρισης⁸, σηματοδοτεῖται ἡ κοινὴ πορεία τῶν ἐκκλησιῶν, ποῦ περιλαμβάνει μιὰ ἔκθεση παρμένη ἀπὸ τὴν προτεσταντικὴ ἐκκλησιολογία. Μέσα ἀπὸ τὸ κείμενο παρατηροῦμε ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι μιὰ καὶ συγχρόνως

7. Τὸ ὑπόβαθρο τῆς διπλῆς ἀναφορᾶς καὶ τῆς σημασίας τοῦ κειμένου τῆς Δήλωσης καὶ τῆς περαιτέρω ἐξέλιξης φαίνεται ἀπὸ τὴν παρατήρηση τοῦ KORAD RAISER στοὺς ὀρθόδοξους ἀντι-προσώπους ὅτι ἡ φύση καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ ΠΣΕ ὡς κοινωνίας τῶν ἐκκλησιῶν γιὰ τοὺς ὀρθόδο-ξους δὲν ἔχει καμία ἐκκλησιολογικὴ σημασία. Ὅμως οἱ ὀρθόδοξοι ἀντιπρόσωποι ζητοῦν νὰ συ-μπεριληφθεῖ στὸ Ἄρθρο-Βάση τοῦ Καταστατικοῦ καὶ τὸ Βάπτισμα ὡς προϋπόθεση συμμετοχῆς στὸ ΠΣΕ. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, ἀναφέρει ὁ Korad Raiser, τὸ ΠΣΕ ἀποκτᾷ ἐκκλησιολογικὴ ση-μασία. Στὸ «Towards a Common Understanding and Vision of the WCC: Introductory Thoughts», στὸ *The Ecumenical Movement the Churches and the World Council of Churches. An Orthodox Contribution to the Reflection Process on «The Common Understanding and Vision of the WCC»*, ἔκδ. G. LEMPOULOS, POLAND 1996, σσ. 25-36. Γ. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ, «Ἡ Κα-θολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία πρὸ τῶν τριῶν κειμένων τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλη-σιῶν καὶ τῆς προτάσεως τῆς Λίμα» (Περὶ Ἐπισκοπῆς), στὸ *Χαριστεῖον Σεραφεῖμ Τίχα Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν*, Θεσσαλονίκη 1984, σσ. 321-339.

8. JOHN MEYENDORFF, *The Orthodox Church*, Darton 1962, σσ. 220-221. ROGER MEHL, «The Ecclesiological significance of the World Council from a Roman Catholic standpoint», στὸ *The Ecumenical Review*, A9 (1956-57), σσ. 240-252. A. SCHMEMMAN, «Notes and Comments, The Orthodox Church, the World Council and Rome», στὸ *Saint Vladimirs Theological Quarterly*, 3 (1959), σ. 40, καὶ σσ. 55-56. E. L. SMITH, «The Conservative Evangelicals and the World Council of Churches», στὸ *The Ecumenical Review*, 15-16(1963), σσ. 189-190.

υπάρχουν ἐκκλησίες πού δὲν βρίσκονται σὲ ἐνότητα. Ἐὰν ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ εἶναι μία, ὅπως ἀναφέρεται στὸ κείμενο, δὲν ὑπονοεῖται ὅμως ὅτι ἡ φύση τῆς ἐκκλησίας θεωρεῖται κατὰ ἀποκλειστικό τρόπο, ὡς μία καὶ μοναδική, γιατί μπορεί νὰ ὑπάρχει κατὰ τρόπο ἑλλιπῆ ἢ ἀτελῆ σὲ ἐκκλησιαστικούς φορεῖς, οἱ ὁποῖοι διεκδικοῦν ἓνα μέρος τῆς. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτό, ἂν ἡ Ἐκκλησία περιγράφεται ὡς μία τέλεια ἀόρατη κοινωνία, ὅπως δηλαδή θέλει ἡ προτεσταντικὴ ἐκκλησιολογία, τότε τίθεται τὸ ἐρώτημα κατὰ πόσο σὲ ὄρατὸ ἐπίπεδο μπορεί νὰ εἶναι κάποιος μέλος καὶ μὲ ποιὲς προϋποθέσεις γίνεται αὐτὸ ἐφικτό; Ἡ δομὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὑπαρξὴ καὶ ἡ ἄμεση ἀναφορὰ τῆς στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, ἐνῶ παραμένει ἀνέπαφη, ἡ μορφὴ τῆς κοινωνίας μεταξὺ τῶν ἐπιμέρους ἐκκλησιῶν περιλαμβάνει, στοχεύει καὶ ἐκφράζεται μέσα ἀπὸ τὴ διατήρηση τῆς ἑτερότητας στὴν πίστη. Τὸ κείμενο ὁμιλεῖ περὶ μιᾶς ἀρχικῆς ἀτελοῦς κοινωνίας, στὴν ὁποία ἡ διαμόρφωση καὶ ἡ ἀνεύρεση στοιχείων καὶ ἐπιπέδων κοινωνίας, παραμένει ἀνοικτὴ στὸ πλαίσιο τοῦ ΠΣΕ.

Τὸ ἴδιο τὸ ΠΣΕ θεσμικὰ δὲν εἶναι ἡ Ὑπερ-Ἐκκλησία, ἡ Ἐκκλησία πού περιλαμβάνει ὅλες τὶς ἐκκλησίες. Εἶναι μᾶλλον ἓνας ἐκκλησιαστικὸς χώρος⁹, πού δημιουργεῖ ἐκείνες τὶς προϋποθέσεις γιὰ νὰ ὑπάρξουν οἱ ἐκκλησίες σὲ μιὰ οὐσιαστικὴ σχέση καὶ ἀγάπη. Παρὰ τὶς ἀντιδράσεις πού προκαλεῖ στὸν ὀρθόδοξο χώρο (μὲ τὴν ἐπιχειρηματολογία τῆς μεταβολῆς τοῦ ΠΣΕ ἀπὸ συμβούλιο σὲ Ἐκκλησία), ἀλλὰ καὶ στὸν προτεσταντικό (τὴν μετάβαση ἀπὸ τὴν οὐδετερό-

9. Τὸ ὑπόβαθρο τῆς ἀναγωγῆς αὐτῆς κατὰ τὸν Visser Hooft («The Super and the Ecumenical Movement», στὸ *The Ecumenical Review*, X (1957-1958), σσ. 336εξ.), μετατρέπει τὸ Συμβούλιο σὲ ἓναν συγκεντρωτικό ἐκκλησιαστικὸ ὄργανισμὸ μὲ εὐρύτερες οἰκουμενικὲς διαστάσεις, κατὰ τὸν ὁποῖο ἡ ἐνότητα καὶ ἡ ὁμοιομορφία εἶναι ἀποτέλεσμα πολιτικῆς ἀγνοώντας τὸν πραγματικὸ σκοπὸ του. Οἱ αἰτίες τῶν διαιρέσεων μεταξὺ τῶν ἐκκλησιῶν (δογματικὲς διαφορές) δὲν πρέπει νὰ αὐτονομοῦνται ἀπὸ τὶς πολιτικὲς καὶ ἱστορικὲς συνθήκες πού διαμόρφωσαν μιὰ νοσηρὴ κατάσταση (Σ. ΑΓΟΥΡΙΔΗ, *Ἡ Χριστιανικὴ Σκέψη ἐν Ἀμερικῇ*, Ἀθήναι 1952, σσ. 91 ἐξ., Γ. ΚΟΝΙΔΑΡΗ, «Ἡ θέσις τῆς Ὁρθοδοξίας στὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν, αἷτια τῆς διαιρέσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ἐνότης κατὰ τὸν Κ' αἰῶνα. Δοκίμιον ἱστορικὸν καὶ κριτικόν», στὸ *Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος*, 52 (1970), σσ. 427-342). Τὴν προσπάθεια γιὰ ἓναν ἐκκλησιολογικὸ μετασχηματισμὸ καὶ τὴν ἐκδήλωσιν ὀρισμένων τάσεων τοῦ Συμβουλίου ἐπίσημανε καὶ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο μὲ τὸ Διάγγελμα γιὰ τὴν εἰκοσιπενταετηρίδα τοῦ ΠΣΕ, οἱ ὁποῖες ἔδωκαν μιὰ ἄλλη προοπτικὴ γιὰ τὸ Συμβούλιο. Ἀκόμα περισσότερο παρατήρησε ὅτι στὸν ἀντίποδά τῆς μὴ ἀναγωγῆς τοῦ ΠΣΕ σὲ ἐκκλησία ὑπῆρχε καὶ ἡ προσπάθεια θεώρησης τοῦ ΠΣΕ ὡς ἓνα πολιτικο-κοινωνικὸ ἢ ὡς ἰδεολογικὸ ὄργανισμὸ πού ἀπλῶς ὑπάρχει γιὰ τὶς δογματικὲς ἀναμετρήσεις. «Τὸ Διάγγελμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου γιὰ τὴν εἰκοσιπενταετία τοῦ Παγκόσμιου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν (1973)», στὸ Γ. ΤΣΕΤΣΗ, *Οἰκουμενικὸς Θρόνος καὶ Οἰκουμένη. Ἐπίσημα πατριαρχικὰ κείμενα*, ἐκδ. Τέττος, ΚΑΤΕΡΙΝΗ 1989, σσ. 89-107.

τητα στην συνοδική κοινωνία χωρίς κοινή πίστη, μέσα στο ίδιο το ΠΣΕ), η οικουμενική προοπτική του κειμένου οδηγεί σε μία σύζευξη των εκκλησιών, που αξιώνει την επίλυση του εκκλησιολογικού προβλήματος, ως ένδοξεκκλησιαστικού και εκκλησιολογικού θέματος, που αφορά στην ίδια την Μία, Άγία Καθολική και Άποστολική Έκκλησία.

Όσοσο δεν μπορεί να μην επισημανθεί το γεγονός της έντυπωσης που αφήνει ή δήλωσε, ότι το Οικουμενικό Συμβούλιο προσπαθεί να προωθηθεί σε τόπο φανέρωσης της Μίας Έκκλησίας. Η γενική πεποίθηση της φύσεως της Έκκλησίας είναι η θεώρησή της ως κοινότητας παρά ως οργάνωσης¹⁰. Η προσπάθεια για μία εκκλησιολογική μορφή του ΠΣΕ μνημονεύεται και από τον Κ. Raiser, ο οποίος υπογραμμίζει ότι παρά τις αντιδράσεις της Ρωμαιοκαθολικής και Ορθόδοξης Έκκλησίας, η εκκλησιολογική ταυτότητα του ΠΣΕ δίνεται πίσω από τον όρο «ἀδελφότητα»¹¹. Η Έκκλησία ως «ἀδελφότητα» τίθεται ως πρόκληση απέναντι στην θεσμική υπόσταση των εκκλησιών στο ΠΣΕ. Με αυτόν τον τρόπο οι εκκλησίες μπορούν να αποκτήσουν την εκκλησιολογική τους ταυτότητα. Μία ταυτότητα, η οποία στην περίοδο της απομόνωσης χαρακτηριζόταν από την διαίρεση και την διάσπαση. Τίθεται όμως το βασικό μεθοδολογικό ερώτημα αν και κατά πόσο η Δήλωση αυτή αποτελεί μόνον την αιτία εισόδου ή χρησιμοποιείται απλά ως ένα θεολογικό και ιστορικό κοινό επιχείρημα, που αναφέρεται σε μία έξωτερική αναγνώριση των διισταμένων θεολογικών διαφορών, των εκκλησιών-μελών του Συμβουλίου. Το ερώτημα αυτό αποκαλύπτει την ασυνεννοησία που επικρατεί στον οικουμενικό διάλογο. Ενώ δηλαδή θέλει να επισημάνει τα στοιχεία που ένοποιούν και διαχωρίζουν τις εκκλησίες, στην πραγματικότητα αφήνει να εννοηθεί ότι η κοινή αποδοχή μπορεί να έρμηνευθεί με καθαρά διαφορετική έννοια, η οποία ουσιαστικά νομιμοποιεί τις διαφορές των εκκλησιών.

Αυτό μπορούμε να το παρατηρήσουμε στον πολυσήμαντο τρόπο έκφρασης του κειμένου της Δήλωσης, που αποτελεί ένα σοβαρό άνοιγμα ανεύρεσης μίας

10. E. TSIRPANLIS, «Ecumenical Consensus on the Church, the Sacraments, the Ministry and Reunion», στο Θ, 39 (1968), σ. 574.

11. K. RAISER, *Το Μέλλον του Οικουμενισμού*, Άλλαγή Παραδείγματος στην Οικουμενική Κίνηση; Έκκλησία-Κοινωνία-Οικουμενική 10, μεταφρ. Άννασασία Μπιζάνη - Πέτρου, επιμειλ. Π. Βασιλειάδη, εκδ. Παρατηρητής, 1995, σ.143, όπου χαρακτηριστικά επισημαίνει: «Η Δήλωση περί ενότητας της Γενικής Συνέλευσης του Νέου Δελχί είχε ήδη έρμηνεύσει το σκοπό της ενότητας ως «πλήρως και άφοσιωμένης ἀδελφότητας». Η «ἀδελφότητα», με την έννοια της «communion» ή «κοινωνίας», έχει από τότε αποβεί μία εκκλησιολογική αντίληψη κλειδί».

κοινης ἐκκλησιολογικῆς φόρμουλας γιὰ τὴν συνύπαρξη τῶν ἐκκλησιῶν. Ἐνῶ δηλαδὴ καθιέρωσε τὴν ἐκκλησιολογικὴ οὐδετερότητα γιὰ ὅλα τὰ μέλη της, ταυτόχρονα διατήρησε τὴν ἀναζήτηση ἑνὸς οἰκουμενικοῦ ἐκκλησιολογικοῦ μοντέλου, τὸ ὁποῖο δὲν προέρχεται καὶ δὲν προωθεῖ καμία συγκεκριμένη ἐκκλησιολογία¹². Ἔτσι ἡ ἐκκλησιολογία κινεῖται σὲ δύο κατευθύνσεις, εἴτε εἶναι ὁμολογιακὴ, προέρχεται δηλαδὴ ἀπὸ μία συγκεκριμένη ὁμολογία, τὴν ὁποία καὶ ἐκφράζει, εἴτε εἶναι διομολογιακὴ, δηλαδὴ δὲν ὑποδηλώνει μία συγκεκριμένη ἐκκλησιολογικὴ ταυτότητα, ἀλλὰ μία κοινὴ ἀναγνώριση στὸ πλαίσιο τῆς οἰκουμενικῆς ἀναζήτησης.

3. Ἡ Ὁρατὴ Διαίρεση καὶ ἡ Ἀόρατη Ἐνότητα

Ἡ ἐνότητα ὡς ἔκφραση καὶ ὡς σκοπὸς εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα θέματα πού ἀπασχολοῦν τὶς ἐκκλησίες. Στὸ κείμενο τῆς δήλωσης συμβαίνει μία θεμελιακὴ ἀλλαγὴ ὅσον ἀφορᾷ στὴν αὐτο-ἀντίληψη τοῦ ΠΣΕ καὶ τὸν προσδιορισμὸ τῆς σχέσης του μὲ τὴν ἐνότητα πού ἀναζητεῖται ἀπὸ τὶς ἐκκλησίες. Τὸ ἴδιο τὸ Συμβούλιο δὲν στοχεύει νὰ γίνῃ ἓνας ἐνοποιημένος ὀργανισμὸς ἢ Ἐκκλη-

12. Ἐρμηνεύοντας τὴν συμμετοχὴ τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν στὸ ΠΣΕ, ὁ Μητροπολίτης Περγάμου Ἰωάννης Ζηζιούλας καὶ τονίζοντας τὴν ἔννοια τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἱστορικῆς καὶ ἐσχολογικῆς πραγματικότητας, ἐπέσημανε ὅτι οἱ Ὁρθόδοξοι δὲν ταυτίζονται μὲ τὸ ΠΣΕ μὲ τὴν Μιὰ Ἐκκλησία καὶ τὶς Ἰδιοτητές της. Ὅμως κάνει μιὰ διάκριση ἀνάμεσα στὸ «εἶναι Ἐκκλησία» καὶ στὸ «ἔχει ἐκκλησιολογικὴ σημασία». Αὐτὸ πού προσδίδει στὸ ΠΣΕ ἐκκλησιολογικὴ σημασία εἶναι μόνον τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἐνότητας, στὸ «The Self-Understanding of the Orthodox and their Participation in the Ecumenical Movement», στὸ *The Ecumenical Movement the Churches and the World Council of Churches. An Orthodox contribution to the reflection process on The Common Understanding and Vision of the WCC*, ἔκδ. G. Lemopoulos, Poland 1996, σσ. 37-47. Ἐπίσης σχολιάζοντας ὁ Κ. RAISER τὴν Δήλωση τοῦ Τορόντο καὶ τὴν ἐκκλησιολογικὴ τὴν σημασία ἐπισημαίνει, ὅτι «Ἡ ὑπάρξη τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν ὡς κοινῆς τῶν ἐκκλησιῶν θέτει στὶς ἐκκλησίες-μέλη της αὐτὸ πού τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο ἔχει καλέσει «ἐκκλησιολογικὴ πρόκληση»: νὰ διευκρινίσουν τὴν ἔννοια καὶ τὴν ἔκταση τῆς κοινῆς πού βιώνουν στὸ Συμβούλιο, καθὼς ἐπίσης καὶ τὴν ἐκκλησιολογικὴ σημασία τῆς κοινῆς πού εἶναι ὁ σκοπὸς καὶ ὁ στόχος τοῦ ΠΣΕ, ἀλλὰ ὄχι ἀκόμα μιὰ δεδομένη πραγματικότητα». Στὸ «Ἡ Σπουδαιότητα τῆς Ὁρθόδοξης συμβολῆς στὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν», στὸ *Ὁρθόδοξη Θεολογία καὶ Οἰκουμενικὸς Διάλογος*, ἐπιμὲλ. Πέτρος Βασιλειάδης, ἔκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, ΑΘΗΝΑ 2005, σ. 38. V. STAVRIDIS, «The Ecumenical Patriarchate and the World Council of Churches», στὸ *The Greek Orthodox Theological Review*, 9 (1963-64), σσ. 9-28.

σία πού νά περιλαμβάνει τίς ἐκκλησίες, οὔτε ἀποτελεῖ μιὰ συγκεκριμένη δομή ἢ ὁποία νά κατευθύνεται ἀπό μιὰ συγκεντρωτική διοικητική ἀρχή. Ἐκεῖνο πού στοχεύει εἶναι νά ἐκφράσει τήν ἐνότητα μέ κάθε τρόπο¹³.

Ἔτσι στήν πρώτη συνέλευση στό Ἄμστερνταμ ἐκδόθηκε ἕνα ψήφισμα, τὸ ὁποῖο καθόριζε τήν ἀρχή τοῦ Συμβουλίου. Τὸ ψήφισμα αὐτὸ ἀναφερόταν στήν συγκρότησή του ὡς ὄργανισμοῦ πού ἀπαρτίζεται ἀπὸ ἐκκλησίες, τοῦ ὁποίου τὰ μέλη ὀφείλουν νά ἀναγνωρίζουν τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ ὡς Θεὸ καὶ Σωτῆρα. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐνότητα δὲν ἀποτελεῖ καρπὸ τῶν οἰκουμενικῶν ζυμώσεων ἀλλὰ προσφορὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς τήν χριστιανοσύνη. Ἡ ἐνότητα συνδέεται μέ τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ ἀφοῦ ἀναγνωρίζεται ὁ σύνδεσμος ἀγάπης τῶν ἐκκλησιῶν τόσο ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Χριστοῦ ὅσο καὶ μεταξὺ των¹⁴.

Ἡ σημασία βέβαια ἔγκειται στὸ γεγονός τῆς δραστηριότητας πού ἀναπτύσσει τὸ ΠΣΕ, παρὰ στίς διατυπώσεις τοῦ κειμένου. Ἄν καὶ ἔφερε τίς ἐκκλησίες σὲ διάλογο νομιμοποιήθηκε ὡς ὄργανισμὸς ἔκφρασης τῆς ἐνότητας πού ἀπωλέσθηκε. Ἡ προσπάθεια ἔκφρασης τῆς ἐνότητας ἐκ μέρους τοῦ ΠΣΕ περικλείεται μέσα σὲ ἕναν προτεσταντικὸ οἰκουμενισμό, δηλαδή μιὰ προτεσταντικὴ ἀντίληψη τῆς ἔννοιας τῆς χριστιανικῆς ἐνότητας, γεγονός πού διαφαίνεται ξεκάθαρα. Ἔτσι στὰ σημεῖα πού ὀμιλεῖ τὸ κείμενο γιὰ τήν ἐνότητα κινδυνεύει κανεὶς νά καταλήξει σὲ παρανοήσεις. Αὐτὸ συμβαίνει διότι συγχέεται ἡ ἔννοια τῆς ἐνότητας τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τίς διάφορες ὁμολογίες, τόσο στήν ὄρατὴ μορφή της ὅσο καὶ στήν ἀόρατη.

13. «The Church, the Churches and the World Council of Churches, the Ecclesiological Significance of the World Council of Churches», ὁ.π., σσ. 245-246. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ, τὸ οἰκουμενικὸ πρόβλημα εἶναι τὸ πρόβλημα τοῦ σχίσματος. Ἡ χριστιανοσύνη παρουσιάζεται διηρημένη, ὅπου ἀκόμα καὶ οἱ οἰκουμενικὲς συνελύσεις ἀπλῶς ἀποδεικνύουν τὴν ἔλλειψη τῆς χριστιανικῆς ἐνότητας. Καὶ αὐτὴ ἡ ἔλλειψη σημαίνει τὴν ἀποτυχία τῶν χριστιανῶν νά εἶναι ἀληθινοὶ χριστιανοί. Στὴν οἰκουμενικὴ συνάντηση λοιπόν, ἡ καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας δὲν διασπᾶται ποτὲ ἀπὸ τίς ἀποχωρήσεις, ἀλλὰ αὐτὴ ἡ καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας συμβιβάζεται μέ τὰ διηρημένα τμήματα (V. SOLOVIEV). Ἔτσι ἡ προσπάθεια γιὰ μιὰ ἐρμηνεία τῶν ὑπαρχουσῶν διαφορῶν ὡς συμπληρωματικῶν καὶ εἰδικὰ ἡ ἱστορικὴ διαφοροποίηση, ἀποτελοῦν ἕνα προκαταρκτικὸ στάδιο μίας συνθέσεως, ἡ ὁποία δὲν μπορεῖ ὅμως νά φέρει αἰσίους καρπούς. Μία ἀληθινὴ οἰκουμενικὴ κοινωνία μπορεῖ νά εἶναι καθολικὴ καὶ νά συμπεριλαμβάνει ὄλους ἀνεξαρτέτως, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νά σημαίνει μιὰ «ἀνοικτὴ κοινωνία», «Ecumenical Aims and Doubts, an Address at the first Assembly of the World Council of Churches in Amsterdam, 1948», στὸ *Ecumenism I, A Doctrinal Approach*, G. FLOROVSKY, Volume Thirteen in The collected works, Buchervertriebsanstalt 1989, Postfach 461, FL-9490 Vaduz. Europa, σσ. 22-27.

14. «The Church, the Churches and the World Council of Churches, the Ecclesiological Significance of the World Council of Churches», ὁ.π., σ. 246.

Ἡ ἀόρατη ἐνότητα εἶναι γιὰ τὸ ΠΣΕ δεδομένη, ἐκείνου πού πρέπει νὰ κάτουν οἱ ἐκκλησίες εἶναι νὰ ἀναζητήσουν τρόπους γιὰ τὴν ὄρατη ἐνότητα. Γι' αὐτὸ καὶ σημειώνεται στὸ κείμενο ὅτι ἡ ιδιότητα μέλους στὸ ΠΣΕ δὲν ὑπονοεῖ τὴν ἀποδοχὴ ἐνὸς συγκεκριμένου δόγματος σχετικοῦ μὲ τὴν ἐνότητα τῆς ἐκκλησίας. Μέσα στὰ μέλη τοῦ ΠΣΕ ἡ ἔννοια τῆς ἐνότητας συλλαμβάνεται ἄλλοτε ὡς πλήρης, ἄλλοτε ὡς συναινετική στὴν περιοχὴ τοῦ δόγματος καὶ ἄλλοτε ὡς μυστηριακὴ κοινωνία, ἡ ὁποία εἶναι ἄσχετη μὲ τὴν ὄρατη ἐνότητα. Ἡ ἔννοια τῆς ἐνότητας ποικίλει σὲ κάθε ἐκκλησία. Ἐκείνου πού σημειώνεται στὸ κείμενο εἶναι ὅτι ἡ προτεσταντικὴ διδασκαλία περὶ ἀοράτου ἐκκλησίας δὲν ἀποτελεῖ σημεῖο οὔτε γιὰ ἀποδοχὴ ἀλλὰ καὶ οὔτε γιὰ ἀπόρριψη¹⁵.

Ὁ William Nicholis¹⁶, παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὴν δυναμικὴ ποῦ ἀπορρέει ἀπὸ τὸ κείμενο τῆς δήλωσης τοῦ Τορόντο συνοψίζει καὶ ἐξηγεῖ τὴν προβληματικὴ πού ἀναπηδᾷ ἀπὸ τὴν δοσμένη «ἀόρατο ἐνότητα» καὶ τὴν «ὄρατη διαίρεση». Ἡ ἐνότητα στὰ οἰκουμενικὰ πλαίσια περιλαμβάνει τρία στοιχεῖα: τὴν ὑπάρχουσα ἐνότητα, τὴν ἀναγνώριση τῆς ἁμαρτίας καὶ τὴν κίνησι μεταμέλειας γιὰ πραγματικὴ ἐνότητα. Τὸ πρόβλημα βρίσκεται κατὰ τὸν ἴδιο στὸν περιορισμὸ πού δημιουργεῖ ἡ ἀποδοχὴ τῆς «ἀόρατης ἐνότητας», ἡ ὁποία ὀφείλει τὴν ὑπαρξὴ τῆς στὴν κοινὴ χριστολογικὴ ἀναγνώριση. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ «ἀόρατη ἐνότητα», συνεχίζει, πρέπει νὰ ἔχει ἐσχατολογικὴ προοπτικὴ, ἡ ὁποία οὐσιαστικὰ ταυτίζεται μὲ τὴν ἐνότητα τῆς ἐκκλησίας, γιὰ τὴν ὁποία ὁ ἴδιος θέτει ὀρισμένους περιορισμούς.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς περιορισμοὺς αὐτοὺς βασίζεται στὴν ἐλπίδα μέσα ἀπὸ τὴν οἰκουμενικὴ ἐμπειρία ὅτι ὅλοι θὰ βρεθοῦν ἐνώπιον τοῦ Χριστοῦ. Ὡστόσο οἱ ἴδιες οἱ ἐκκλησίες βιώνουν τὴν ἐνοχί τοῦ σχίσματος. Τὸ παράδοξο τῆς οἰκου-

15. ὁ.π., σ. 247. «Σύμφωνα μὲ τὴν Αὐγουσταία Ὁμολογία οἱ Προτεστάντες δέχονται ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι κυρίως ἀόρατη κοινωνία ἁγίων, καὶ ἀπαρτίζεται ἀπὸ ἐκλεκτὰ μέλη ὅλων τῶν ὄρατῶν Ἐκκλησιῶν ὅλων τῶν ἐποχῶν. Ἡ Ἐκκλησία αὐτὴ δὲ συγκροτεῖται ὡς καθίδρυμα διοργανωμένο ἱεραρχικά, ἀλλὰ εἶναι διασκορπισμένη σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη. Τὰ μέλη τῆς ὡς ἐκλεκτοὶ καὶ ἅγιοι δὲν εἶναι γνωστοὶ ἐξωτερικῶς, εἶναι ὅμως γνωστοὶ στὸ Χριστό, μὲ τὸν ὁποῖο εἶναι ἐνωμένοι καὶ ἀποτελοῦν ἔτσι τὸ μυστικὸ σῶμα τῶν ἁγίων. Οἱ τέσσερες ιδιότητες τῆς Ἐκκλησίας, πού ἀναφέρονται στὸ Σύμβολο τῆς πίστεως, μποροῦν ν' ἀποδοθοῦν μόνο στὴν ἀόρατη Ἐκκλησία, πού εἶναι ἡ μόνη ἀληθινὴ καὶ ἀλάθητη. Πραγματικὴ Ἐκκλησία δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ ἐμπειρικὴ Ἐκκλησία, γιατί αὐτὴ ἀπαρτίζεται ἀπὸ ἐκλεκτοὺς καὶ ἀσεβεῖς, πού ἀποτελοῦν ἑτερογενῆ στοιχεῖα», Δ. ΤΣΕΛΕΠΙΔΗΣ, *Δυτικὴ Θεολογία καὶ Πνευματικότητα*, Σημειώσεις ἀπὸ τὶς πανεπιστημιακὲς παραδόσεις, Α.Π.Θ. ἔκδ. Ὑπηρεσία Δημοσιευμάτων, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1996, σ. 40.

16. W. NICHOLIS, ὁ.π., σσ. 25-27.

μενικῆς κοινότητος εἶναι ἡ δοκιμασία τῆς ἐνότητος στήν ἔλλειψή της¹⁷. Δέν μπορεῖ νά γίνεται λόγος γιά «ἀόρατη ἐνότητα» καί ἡ «ὄρατή» νά θεωρεῖται δευτερεύουσας σπουδαιότητος. Ἡ ἔλλειψη ἐνότητος τῆς ἐκκλησίας εἶναι ὄντολογικά ἀδύνατο νά ὑπάρχει, γιὰ εἶναι μία πραγματικότητα πού ἐνώνει τήν ἱστορία μέ τήν ἐσχατολογία. Ἀντίθετα ἡ διαίρεση τῆς ἐκκλησίας σέ δύο μέρη ὀδηγεῖ στό διαιρετικό συμπέρασμα ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι μία καί ταυτόχρονα δέν εἶναι.

Τό ζήτημα τῆς ἐπικοινωνίας τῶν «διαιρεμένων χριστιανῶν» εἶναι ἕνα πολύπλοκο καί πολυσύνθετο πρόβλημα. Γιά τόν Φλωρόφσκυ, στίς ἐκκλησίες δέν μποροῦν τὰ κοινά σημεῖα ἀναφορᾶς νά προσφέρουν κάτι ἰδιαίτερο καί ἀκόμα περισσότερο δέν ὑπάρχει ἕνας κοινός τόπος συνάντησης. Ἐκεῖνο πού ὑπάρχει εἶναι μία ποικιλία νοστροπιῶν, φέροντας τίς οἰκουμενικές συζητήσεις σέ ἀντιπαράθεση, γιὰ λείπει μία «ένιαία χριστιανική γλῶσσα». Ἡ ἀναγνώριση τῆς ἐν Χριστῷ ἀόρατης ἐνότητος καί ταυτόχρονα ἡ διαίρεση τῶν ἐκκλησιῶν, συνίσταται σέ μιᾶ ἐπανάκτηση τῆς χριστιανικῆς ἐνότητος στήν ὀριζόντια διάστασή της. Αὐτό ἐξηγεῖ, γιά τόν Φλωρόφσκυ, ὅτι ἡ οἰκουμενική προοπτική, περνᾷ σέ μιᾶ κριτική ἐπανεξέταση καί ἀναθεώρηση τοῦ θέματος ὅτι οἱ χριστιανοί εἶναι ἐνωμένοι ἐν Χριστῷ καί διηρημένοι σέ ἐκκλησίες. Ἔτσι ἡ ἐν Χριστῷ ἐνότητα μπορεῖ νά ἀναφέρεται σέ ἀνθρωπολογικό ἐπίπεδο στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, πού ἐνώνει τοὺς ἀνθρώπους μέ τήν σωτηριώδη ἀγάπη του, ἀπό τήν ὁποία δέν ἐξαιρεῖ κανέναν. Αὐτή ἡ ἐνότητα βέβαια ἐξαρτᾶται ἀπό τήν ἀνταπόκριση στό κάλεσμα τοῦ Χριστοῦ. Μία ἄλλη ἐρμηνεία μπορεῖ νά σημαίνει ὅτι ἡ ἐν Χριστῷ ἐνότητα εἰσηγεῖται ὅτι οἱ χριστιανοί στήν πραγματικότητα εἶναι ἐνωμένοι κάτω ἀπό τήν κοινή τους πίστη καί ὑπακοή στόν ἕνα Κύριο. Ἀκόμα καί αὐτὸς ὁ συνδυασμὸς μπορεῖ νά εἶναι πραγματικός, ἀλλὰ ἡ ἐννοια πού τοῦ ἀποδίδεται ἀπό τοὺς «διηρημένους» χριστιανούς δέν μπορεῖ νά ὑποδεικνύει ἕνα θεμελιακὸ ὑπόβαθρο γιά τήν ἀναζήτηση τῆς ἐνότητος ἀπό τήν μεριά τῶν ἐκκλησιῶν. Ἔτσι οἱ διχογνωμίες τῶν χριστιανῶν δέν μποροῦν νά προσφέρουν τὸ ἕδαφος γιά μιᾶ κοινή ἔκφραση τῆς πίστεως. Ἀκόμα καί ὁ λόγος ὁ ὁποῖος γίνεται σχετικὰ μέ τήν

17. ὁ.π., σσ. 30- 31. Γιά τήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ὑπάρχει ἐνότητα μεταξύ τῆς ἀόρατου καί ὄρατης πλευρᾶς. Πρβλ. ΦΛΩΡΟΦΚΣΥ, (στό «Ὁ Οἶκος τοῦ Πατρὸς», στό *Ἀνατομία προβλημάτων Πίστεως*, μετφρ. ΑΡΧΙΜ. ΜΕΛΕΤΙΟΥ ΚΑΛΑΜΑΡΑ, ἔκδ. Β. Ρηγοπούλου, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1977, σ. 117): «Ἡ αὐτὴ Ἐκκλησία εἶναι καί ὄρατη καί ἀόρατος. Ὁρατὴ μὲν, ὡς εὐτακτον σύστημα μελῶν ἀσθενῶν καί ἀδυνάτων, ὡς κοινωνία ἀνθρώπων. Ἀόρατος δέ, ἐπειδὴ ἡ θεία χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶναι ἐκεῖνη, δι ἧς «πάσα ψυχὴ ζωοῦται», ἐκεῖνη, ἡ ὁποία ἀποκαλύπτεται εἰς τοὺς ἁγίους, τοὺς «φίλους τοῦ Θεοῦ», μέ μιᾶν ὅλως ἰδιάζουσαν μεγαλειότητα».

«διαίρεση» δὲν δείχνει μόνο τὴν ἀδυναμία ἔκφρασης τῆς ἐν Χριστῷ ἐνότητας, ἀλλὰ καὶ τὴν μετάθεση τοῦ περιεχόμενου τῆς «διαίρεσης» στὸν ἀνθρώπινο παράγοντα¹⁸.

Ἐνα ἄλλο σημεῖο τῆς ἐπιδίωξης γιὰ τὴν ἐνότητα, ὡς συνέπεια τῆς κοινῆς πορείας τῶν ἐκκλησιῶν, εἶναι ὅτι ἡ σκοπιμότητα τοῦ ΠΣΕ δὲν στοχεύει στὴν διαπραγμάτευση τῆς ἔνωσης μεταξύ τῶν ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ ἀναφέρεται στὴ μελέτη καὶ στὸν διάλογο τῶν θεμάτων τῆς ἐνότητας τῆς ἐκκλησίας. Αὐτὸ συνδέεται ἄμεσα μὲ τὸ γεγονός ὅτι μέσα στὰ πλαίσια τοῦ Συμβουλίου καταβάλλεται προσπάθεια ὥστε νὰ ὑπάρχει μία σαφὴς ἐκδήλωση τῆς ἐνότητας τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Παρακάτω, στὸ κείμενο τῆς δήλωσης, γίνεται λόγος γιὰ τὰ «μοντέλα ἐνότητας», τὰ ὁποῖα, ὅπως ἀναφέρεται, δὲν ἀντιπροσωπεύουν τὸ ἴδιο τὸ Συμβούλιο, ὡς κοινὴ καὶ ἀναγνωρισμένη ἀπόφαση, γιατί δὲν ἐπικυρώθηκαν. Τὰ «μοντέλα ἐνότητας» ὅμως συζητήθηκαν στὸ συνέδριο τῆς Lound, τὸ 1952¹⁹. Ἡ πρόταξή τους ὅμως δὲν κατάφερε νὰ φέρει ἀποτέλεσμα, ἐξαιτίας τοῦ ὅτι ἀποτέλεσαν καὶ συνεχίζουν νὰ ἀποτελοῦν «θεωρητικὲς συλλήψεις» καὶ «εὐσεβεῖς ὀραματισμούς»²⁰. Ἐκτὸς αὐτοῦ, ἡ σημασία τοῦ ΠΣΕ καὶ ἡ ἀναζήτηση τῆς ἐνότητας δὲν ὑπονοεῖ οὔτε ἀποδοχή, ἀλλὰ οὔτε καὶ ἀπόρριψη τοῦ προτεσταντικοῦ δόγματος περὶ ἀοράτου ἐνότητας τῆς ἐκκλησίας. Ἔτσι, σαφῶς τὸ ΠΣΕ διαχωρίζεται ἀπὸ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία μὲ τὴν δήλωση τῆς ἐγκυκλίου *Mystici Corporis* ταύτισε τὸν ἑαυτό της μὲ τὴν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ²¹. Αὐτὴ ἡ διάκριση ἀοράτου ἐνότητας καὶ ὁρατῆς διαίρεσης ἀποτελεῖ διδασκαλία ἡ ὁποία ἔχει ληφθεῖ ἀπὸ τὴν προ-

18. G. FLOROVSKY, «The Tragedy of Christian Divisions», στὸ *Ecumenism I, A Doctrinal Approach*, G. FLOROVSKY, Volume Thirteen in The collected works, Buchervertriebsanstalt 1989, Postfach 461, FL-9490 Vaduz. Europa, σσ. 28-33.

19. Β. ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ, *Ἱστορία τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως*, ἔκδ. Πατριαρχικοῦ Ἰδρύματος Πατερικῶν Μελετῶν, (Ἀνάλεκτα Βλατάδων 47), σσ. 124-125.

20. Ι. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ, «Λειτουργία καὶ Ἐνότητα», στὸ συλλογικὸ τόμο *Ἀξίες καὶ Πολιτισμός*, 1991, σσ.149-150.

21. «The Church, the Churches and the World Council of Churches, the Ecclesiological Significance of the World Council of Churches», ο.π. σ. 247. Βλ. καὶ G. BAUM, «The Ecclesial Reality of the Other Churches», στὸ *Concilioum*, 4 (1962), σσ. 66-71. Καὶ γιὰ τὴν βαθμαία ἐξέλιξη τῶν ἐκκλησιολογικῶν στοιχείων σὲ ἀναφορὰ μὲ τὴν Β' Σύνοδο τοῦ Βατικανοῦ σέλ.62-86. Σ. ΤΣΟΜΠΑΝΙΔΗ, *Ἡ Διακήρυξη «DOMINUS IESUS» καὶ ἡ οἰκουμενικὴ σημασία της, ἀπὸ τὸ οἰκουμενικὸ ἄνοιγμα στὴν ἐκκλησιολογικὴ ἀποκλειστικότητα τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας*, ἔκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2003, σσ. 57-58.

τεσταντική ἐκκλησιολογία²². Βέβαια τὸ κείμενο τῆς δήλωσης δὲν ὑπερβαίνει αὐτὴ τὴν βασικὴ προτεσταντικὴ ἐκκλησιολογικὴ ἀρχή, γεγονός πού δείχνει τὸ πόσο δύσκολα τὸ ΠΣΕ μπορεῖ νὰ ὀμιλεῖ γιὰ τὴν ἐνότητα καὶ τὴν ἀνάληψη ἐκκλησιολογικῶν πρωτοβουλιῶν, οἱ ὁποῖες θὰ ἀπομάκρυναν τὸ ἴδιο τὸ Συμβούλιο ἀπὸ τὴν ἀνοικτὴ ἐκκλησιολογία τοῦ προτεσταντισμοῦ. Καὶ μπορεῖ τὸ κείμενο τῆς δήλωσης νὰ κάνει κάποια βήματα γιὰ τὴν συνάντηση τῶν ἐκκλησιῶν στὴν οἰκουμενικὴ κίνηση, αὐτὰ ὅμως εἶναι κατὰ βάση προτεσταντικά.

Ἡ Ἰδιότητα τοῦ Μέλους τοῦ Συμβουλίου καὶ τῆς Ἐκκλησίας

Ἄς δοῦμε ὅμως ποιὲς εἶναι οἱ ἐκκλησιολογικὲς ἀφετηριὲς τοῦ ΠΣΕ καὶ πῶς τοποθετεῖται πάνω στὸ ἐκκλησιολογικὸ πρόβλημα. Ἡ δήλωση κάνει μίαν ἀναφορὰ γιὰ τὴν μοναδικότητα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ καὶ τὶς συνέπειες πού ἔχει αὐτὴ γιὰ τὸ ἴδιο τὸ Συμβούλιο. Κατ' ἀρχήν, ὅπως ἀναφέρεται στὸ κείμενο, οἱ ἐκκλησίες οἱ ὁποῖες εἶναι μέλη τοῦ ΠΣΕ ἀναγνωρίζουν μὲ βάση τὴν Καινὴ Διαθήκη ὅτι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ εἶναι μία²³. Αὐτὴ ἡ ἀναγνώριση βρῖσκε-

22. Μ. Γ. ΦΟΥΓΙΑΣ, *Ὁρθοδοξία Ρωμαιοκαθολικισμός καὶ Ἀγγλικανισμός*, μετφρ. ΧΡΗΣΤΟΣ Ε. ΓΙΑΝΝΟΥΛΑΣ, ἔκδ. Νέα Σύνορα, Ἀθῆναι 1996, σσ. 220-226. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἀντίθετα δὲν κάνει λόγο γι' αὐτὴν τὴν διάκριση ἀλλὰ γιὰ τὴν Θριαμβεύουσα καὶ Στρατευομένη Ἐκκλησία. Αὐτὴ ἡ διάκριση βέβαια δὲν ταυτίζεται μὲ τὴν προτεσταντικὴ διάκριση, δηλαδὴ «ἀόρατος-θριαμβεύουσα» καὶ «ὄρατη-στρατευομένη». Εἶναι λιαν χαρακτηριστικά τὰ ὅσα σημειώνει ὁ Ν. Μασούκας: «Αἱ διαστάσεις τῆς στρατευομένης καὶ θριαμβεύουσας Ἐκκλησίας, αἱ ὁποῖαι δομοῦνται εἰς μίαν ἐνιαίαν μορφήν ἐντὸς τῆς ἱστορικῆς πορείας, ἐθεωρήθησαν διάφοροι τῶν διαστάσεων τοῦ ὄρατου καὶ τοῦ ἀοράτου. Κατὰ τὴν ἄποψιν δηλ. τῆς Μεταρρυθμίσεως ἡ στρατευομένη καὶ θριαμβεύουσα Ἐκκλησία εἶναι μὲν ὡς πρὸς τὰς διακρίσεις πραγματικά, δὲν ταυτίζεται ὅμως ἡ στρατευομένη μὲ τὴν ὄρατὴν καὶ ἡ θριαμβεύουσα μὲ τὴν ἀόρατον Ἐκκλησίαν. Τοιοῦτρόπως ὁ χαρακτήρ τῆς στρατευομένης Ἐκκλησίας κινδυνεύει νὰ ἀπολέσει τὴν ἱστορικὴν του ὑπόστασιν. Περιέργως κατὰ τινὰ τρόπον ἡ κοινωμία τῶν ἁγίων, ἡ communion sanctorum, θεωρεῖται ὡς μιὰ ὁμάς ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ζῶντες τὴν τελείωσιν τῶν πάντων ἐσχατολογικῶς, ἔχουν ὡς μόνον συνδετικὸν δεσμὸν ἰδανικῶς καὶ πνευματικῶς καταστάσεις..», στὸ «Ἡ θέσις τῆς Πατερικῆς διδασκαλίας εἰς τὰ Συμβολικὰ βιβλία τῶν Λουθηρανῶν», στὸ *Θεολογικὸν Συμπόσιον, χαριστήριον εἰς τὸν καθηγητὴ Π. Χρήστου*, Θεσσαλονίκη 1967, σ. 415.

23. «The Church, the Churches and the World Council of Churches, the Ecclesiological Significance of the World Council of Churches», ὁ.π. σ. 248. Σύμφωνα μὲ τὸν Ἀγγλικανὸ Ἐπίσκοπο τοῦ Derby A. Rawlinson, ὁ ὅρος Ἐκκλησία στὴν Καινὴ Διαθήκη δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει ἔννοια ὁμολογιακὴ γι' αὐτὸ καὶ σημειώνει: «Ἡ ἰδέα περὶ πληθῶς χριστιανικῶν «Ὁμολογιῶν», ἀντιθέτων ἢ παραλλήλων Ἐκκλησιῶν, κεχωρισμένως ὀργανωμένων καὶ κατεχουσῶν διαφορῶν ἢ παραλλήλων διδασκαλιῶν περὶ τῆς Χριστιανικῆς πίστεως ἢ Θρησκείας, εἶναι παντελῶς

ται μπροστά σέ μία έσωτερική αντίφαση τοῦ Συμβουλίου. Ἀπό τήν μία μεριά ἀναγνωρίζεται ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι μία καί ἀπό τήν ἄλλη ὑπάρχει μία πληθώρα ἐκκλησιαστικῶν ὀργανισμῶν, οἱ ὁποῖοι ὑποστηρίζουν ὅτι εἶναι Ἐκκλησίες τοῦ Χριστοῦ, πού ὅμως δέν βρίσκονται σέ κοινωνία καί σέ ἐνότητα. Πάνω σέ αὐτήν τήν διπλή ἐσωτερική αντίφαση, σημειώνεται στό κείμενο τῆς δήλωσης, οἱ ἐκκλησίες ἐκφράζουν τήν δυσαρέσκειά τους καί θέτουν τὸ ἐρώτημα γιά τὴ σχέση τους μὲ τὴν Μία, Ἁγία, Καθολικὴ καί Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, ὡς ἀπαραίτητο στοιχεῖο γιά τὸν οἰκουμενικὸ διάλογο.

Ἦδη στὴν Παγκόσμια Συνέλευση τῆς Λωζάνης, σχετικὰ μὲ τὴν φύση τῆς Ἐκκλησίας, φαίνεται μιὰ μετατόπιση ἀπὸ τὰ θέματα διαφορᾶς στὰ θέματα συμφωνίας καί εἰδικὰ πρὸς μία ἀναγκαία κοινὴ ἄποψη σχετικὰ μὲ τὴ φύση τῆς Ἐκκλησίας. Σύμφωνα μὲ τὰ πορίσματα τῆς Συνέλευσης, ἡ Ἐκκλησία εἶναι μία κοινωνία πού πιστεύει στὸν Χριστό. Σὲ αὐτὴν τὴν κοινωνία ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ Κεφαλὴ καί τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἡ συνέχιση τῆς ζωῆς. Στὴν πρόσκληση τῶν ἐκκλησιῶν λοιπόν, πρὸς μιὰ διασάφηση τοῦ ὅρου «Ἐκκλησία», προσφέρει τὴν εὐκαιρία στίς ἴδιες νὰ ἀναλογιστοῦν τὸν βαθμὸ στὸν ὁποῖο οἱ ἀποκλίσεις τους εἶναι διαχωριστικές. Ἔτσι στὴ διασάφηση αὐτὴ οἱ ἐκκλησίες κλήθηκαν νὰ ἀναγνωρίσουν μέσα ἀπὸ κάποια ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ ὅτι κάθε σύναξη ἢ ὁμολογία ὀφείλει νὰ ἔχει: α) κατοχὴ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, β) πίστη στὸν Θεὸ καί στὸν ἐνσαρκωμένο Λόγο, γ) ἱεραποστολικὴ κλίση, δ) διακονία, ε) μυστήρια καί στ) κοινωνία μὲ τὶς ἄλλες ἐκκλησίες. Στὸ Γ' Παγκόσμιο Συνέδριο τῆς Ἐπιτροπῆς «Πίστη καί Τάξις», στὴ Lund, τὸ 1952, ἡ ἐκκλησιολογικὴ προοπτικὴ πέρασε ἀπὸ τὴν συγκριτικὴ ἔμφαση στὴ χριστολογικὴ. Πάνω σέ αὐτὴν τὴν ἐσωτερικὴν αντίφαση, μέσα στὰ πλαίσια τοῦ ΠΣΕ, καθορίζονται τρεῖς βασικὲς παράμετροι πού συνιστοῦν τὴν ὑπαρξὴ τῆς μιᾶς Ἐκκλησίας γιά τὸ Συμβούλιο καί τὶς ἐπιμέρους ἐκκλησίες, ἀφοῦ οἱ τελευταῖες διαθέτουν μιὰ διπλὴ ιδιότητα, αὐτῆς τοῦ μέλους τῆς Ἐκκλησίας καί τοῦ Συμβουλίου καί ἡ ὁποία εἶναι δεσμευτικὴ²⁴.

Ξένη πρὸς τὴν ἄποψιν τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἡ Καινὴ Διαθήκη δέν ἀναγνωρίζει Ὁμολογίας παρὰ μόνον Ἐκκλησιαν», στὸ «Ἡ Ἐκκλησία καί αἱ Ἐκκλησιαί», μετφρ. Ἀρχιμ. ΙΑΚΩΒΟΥ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΥ, στὸ Ὁρθοδοξία, 29 (1954), σ. 60.

24. G. FLOROVSKY, «The World Council of Churches», στὸ *Ecumenism II, A Historical Approach*, G. FLOROVSKY, Volume Thirteen in The collected works, Buchervertriebsanstalt 1989, Postfach 461, FL-9490 Vaduz. Europa, σ. 188.

Πρώτα-πρώτα γίνεται λόγος για τη σχέση του ΠΣΕ με τις ἐκκλησίες. Τὸ ΠΣΕ²⁵ ἀντιπροσωπεύει μία νέα ἀλλὰ καὶ πρωτοφανῆ προσέγγιση στὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν ἐκκλησιῶν. Ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει ἕνας σαφῆς καθορισμὸς τῆς φύσης τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν μελῶν-ἐκκλησιῶν γι' αὐτὸ εἶναι δύσκολο νὰ ἐκφραστῆί μία συγκεντρωτικὴ ἐκκλησιολογία, ἡ ὁποία νὰ εἶναι ἀπόρροια τῶν ἐκκλησιολογιῶν τῶν ἐπιμέρους ἐκκλησιῶν. Ἔτσι δὲν υἱοθετεῖ καμία ἐκκλησιολογία καὶ δὲν δίνει λύση στὸ ἐκκλησιολογικὸ πρόβλημα. Παράλληλα τὸ ΠΣΕ ἀποφεύγει νὰ γίνει ὄργανο μιᾶς ὁμολογίας ἢ μιᾶς θεολογίας²⁶. Καμία ἐκκλησιολογία τῶν μελῶν-ἐκκλησιῶν δὲν ἀπορρίπτεται, δείχνοντας ὅτι ὑπάρχει χώρος γιὰ ὅλες τὶς ἐκκλησιολογίες. Αὐτὸ ποὺ ἀπαιτεῖ ὅμως τὸ ἴδιο τὸ Συμβούλιο εἶναι ἡ υἱοθέτηση τῆς βάσης του, ἡ ὁποία καθορίζει τὴ λειτουργία του ὡς ὄργανισμοῦ, δηλαδὴ ἡ παραδοχὴ ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι «Θεός» καὶ «Σωτῆρας». Ἐκεῖ ὅμως ποὺ τοποθετεῖται τὸ πρόβλημα εἶναι στὴν κοινὴ διατύπωση μέσα στὸ ἴδιο τὸ Συμβούλιο. Αὐτὴ ἡ κοινὴ διατύπωση δὲν μπορεῖ νὰ στηρίζεται σὲ μία συγκεκριμένη ἐκκλησιολογικὴ κατηγορία, δηλαδὴ ἡ ἔνταξη στὸ Συμβούλιο δὲν ἀναγκάζει τὶς ἐκκλησίες νὰ ἀλλάξουν τὴν ἐκκλησιολογία τους²⁷. Ἡ δεύτερη παράμετρος ἀναφέρεται στὴν σχέση τοῦ ΠΣΕ με

25. «The Church, the Churches and the World Council of Churches, the Ecclesiological Significance of the World Council of Churches», ὁ.π., σ. 249.

26. Π. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ, «Ὁρθοδοξία καὶ Θεολογία τῆς Συνάφειας. Ὁ ρόλος τῆς Ὁρθοδοξίας στὴν μετὰ-Καμπέρεα Οἰκουμενικὴ Κίνηση», στὸ *Καθ' Ὁδόν*, 2 (1994), σ. 11-22. Δ. ΔΟΪΚΟΥ, «Ἡ “Θεολογία” τῆς Συνάφειας καὶ ὁ Βιβλικὸς Λόγος», στὸ *Καθ' Ὁδόν*, 2 (1994), σσ. 49-53. Ὅπου ἀναφέρονται οἱ διάφοροι μέθοδοι συνομιλιῶν γιὰ τὴν προσέγγιση τῶν ἐκκλησιῶν. Ἡ θεολογία τῆς συνάφειας ἀναφέρεται στὴν προσπάθεια ἐρμηνείας κάθε χριστιανικῆς παράδοσης καὶ θεολογικῆς τοποθέτησως σὲ συνάρτηση μὲ μιὰ συγκεκριμένη συνάφεια, εἴτε αὐτὴ εἶναι πολιτικὴ, κοινωνικὴ, κ.τ.λ.. Μὲ τὴν θεολογία τῆς συνάφειας ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἐρχεται στὴν προβληματικὴ τῆς ἀποδοχῆς ἢ μὴ τῶν ποικιλιῶν τῆς ἐμπειρίας ἀνεξαρτήτως ἐκκλησιαστικῆς ταυτότητας. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καλεῖται νὰ δεχθῆ τὴν ἐμπειρία τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν ὡς παράγοντα καὶ ἀπόρροια τῆς πίστεως, γιὰτί ἀλλιῶς ἡ οἰκουμενικότητα τῆς εἶναι κλειστὴ καὶ ἄγνος. Μὲ ἄλλα λόγια ἡ θεολογία τῆς συνάφειας καταβάλλει προσπάθεια ὀριστικοποίησης τῆς σχέσεως μεταξὺ ἐνότητας καὶ ποικιλίας καὶ κοινωνίας καὶ διαφορᾶς. Π. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ, «Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ ἡ Ἀναζήτηση τῆς Ὁρατῆς Ἐνότητας», στὸ *Μετανεωτερικότητα καὶ Ἐκκλησία, ἡ Πρόκληση τῆς Ὁρθοδοξίας*, ἐκδ. Ἀκρίτας, 2002, σσ. 142-148. Πράγμα ποῦ ὀδηγεῖ σὲ θεολογικὴ ἀσυναρτησία. Εἶδε καὶ Γ. ΜΑΝΤΖΑΡΙΑΔΟΥ, *Ἡ Ἐμπειρικὴ Θεολογία στὴν Οἰκολογία καὶ τὴν Πολιτικὴ*, Θεσσαλονίκη 1994, σσ.144-145.

27. Ἡ συμβολὴ καὶ ἡ συμμετοχὴ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας στὸ ΠΣΕ πέρασε ἀπὸ πολλὰς δοκιμασίες. Ἡ Δήλωση τοῦ Τορόντο εἶχε διαμορφωθῆ γιὰ νὰ κληθοῦν καὶ νὰ πάρουν θέση οἱ ἐκκλησίες πάνω σὲ αὐτό, ποῦ σχετίζονταν μὲ τὶς ἀνησυχίες τους γιὰ τὴν ἐκκλησιολογικὴ σημα-

τήν μία Ἐκκλησία, πού σαφῶς ὁ καθορισμός της διακρίνει τὸν σκοπὸ τοῦ Συμβουλίου. Τὸ ΠΣΕ δὲν εἶναι καὶ δὲν μπορεῖ νὰ γίνει ὑπέρ-ἐκκλησία, δὲν εἶναι ἡ παγκόσμια ἐκκλησία ἢ ἡ *Una Sancta*. Αὐτὸ ἔχει ὡς συνέπεια νὰ μὴν νομοθετεῖ καὶ νὰ μὴν ἐνεργεῖ ἐκ μέρους τῶν ἐκκλησιῶν, γιατί τότε θὰ ἔπαυε ἡ διατήρηση τῆς ιδιότητος τοῦ μέλους τοῦ Συμβουλίου, ὅποιαδήποτε ἐκκλησίας. Δηλαδή, τὸ ΠΣΕ ὑποστηρίζει ὅτι δὲν εἶναι ἡ παγκόσμια ἐκκλησία, γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἀποφασίζει γιὰ τῆς ἐκκλησίες-μέλη. Ἔτσι ἡ κάθε ἐπιμέρους ἐκκλησία ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπικυρώνει ἢ νὰ ἀπορρίπτει τὶς ἀποφάσεις καὶ ἐνέργειες τοῦ ΠΣΕ²⁸.

Ἡ τρίτη παράμετρος ἀναφέρεται στὴν ιδιότητα τοῦ μέλους πού ἔχει ἡ κάθε ἐπιμέρους ἐκκλησία, ἔναντι τῆς Μίας Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Συμβουλίου²⁹. Ἔτσι δὲν ἀμφισβητεῖται ἡ ιδιότητα τοῦ μέλους γιὰ ὅλες τὶς ἐκκλησίες, πού μετέχουν στὸ Συμβούλιο. Βέβαια στὸ κείμενο ἀναφέρεται ὅτι ἡ ιδιότητα αὐτὴ εἶναι πιὸ πάνω ἀπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ μέλους τοῦ Συμβουλίου. Ἔτσι τὰ μέλη τοῦ Συμβουλίου δὲν σχετικοποιοῦν τὴν ἐκκλησιολογία τῆς κάθε ἐκκλησίας. Ἐπιπλέον ὁ Εὐδοκίμωφ παρατηρεῖ ὅτι ἡ συμμετοχὴ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας στὸ ΠΣΕ τὸ διαφύλαξε ἀπὸ τὸ νὰ γίνει ἕνας καθαρὰ «παν-προτεσταντικὸς» ὀργανισμὸς, «ἀπορρίπτοντας ὀρισμένες μεθόδους μαρτυρίας», ὅπως «τὴν ὀλοκληρωτικὴ μονοτυπία, τὸν πρόωρο ἐνωτισμὸ (οὐνιτισμὸ) καὶ τὸν σκοταδιστικὸ ὀλοκληρωτισμὸ (ιντεγκρισμὸ)»³⁰.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι καλὸ νὰ παραθέσουμε καὶ τὶς ἐπισημάνσεις τοῦ ρωμαιοκαθολικοῦ θεολόγου O.S. Tomkins³¹. Αὐτὸς διακρίνει στὴν δήλωση μίᾶ ἐκκλησιολογικὴ ἔνσταση στὸ κατὰ πόσο ὁ ὅρος «Ἐκκλησία» μπορεῖ νὰ ἀναφέ-

σία τοῦ Παγκόσμιου Συμβουλίου. Ὁ Γενικὸς Γραμματέας τοῦ ΠΣΕ V. HOOFT, μετὰ ἀπὸ συζητήσεις πού εἶχε μὲ Ὁρθόδοξους καὶ Καθολικούς, γιὰ τὴν φύση τοῦ ΠΣΕ, στὸ προπαρασκευαστικὸ κείμενο εἶχε προτείνει ὅτι τὸ ΠΣΕ ὑπάρχει γιὰ μίᾶ προσωρινὴ κατάσταση. Αὐτὴ ἡ περιγραφικὴ ὅμως διατύπωση θεωρήθηκε ὡς ὀριστικὸ βῆμα γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἐνότητος. Οἱ ἐκκλησίες-μέλη τοῦ ΠΣΕ δὲν ἀναγνωρίζουν ἀπαραίτητα ἢ μίᾶ τὴν ἄλλη ὡς ἀληθινὲς καὶ ὑγιεῖς ἢ πλήρεις ἐκκλησίες. Ἡ σχέση λοιπὸν τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν μὲ τὴν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἀποτελεῖ θέμα πρὸς ἐξέταση. V. HOOFT, «The Church, and the churches and the World Council of Churches, Toronto 1950», στὸ *The Genesis and formation of the World Council of Churches*, ὁ.π., σσ. 77-79.

28. «The Church, the Churches and the World Council of Churches, the Ecclesiological Significance of the World Council of Churches», ὁ.π., σ. 246.

29. Ὁ.π., σ. 246.

30. Π. ΕΥΔΟΚΙΜΩΦ, *Ἡ Ὁρθοδοξία*, μτφρ. Α. Μουρτζόπουλος, ἐκδ. Β. Ρηγόπουλου, Θεσσαλονίκη 1972, σσ. 462-463.

31. O. S. TOMKINS, «The Church the Churches and the Council», ὁ.π., σσ. 262- 265.

ρεται γενικά σέ όλους τούς ἐκκλησιαστικούς ὀργανισμούς πού εἶναι μέλη τοῦ ΠΣΕ. Καί αὐτό γιατί δέν ὑπάρχει μιὰ διαμορφωμένη καί κοινά ἀποδεκτὴ ἔκφραση τοῦ ὅρου «Ἐκκλησία». Παρ' ὅλο, πού, ὅπως ἀναφέρει ὁ Tomkins, εἶναι γενικά ἀποδεκτὸ τὸ Ἄρθρο-Βάσης τοῦ καταστατικοῦ, ἐντούτοις ὑπάρχουν διαφορὲς στὴν χριστολογία μεταξὺ τῶν ἐκκλησιῶν. Τὸ ἴδιο τὸ Συμβούλιο δέν ἔχει ἐπίσης τὰ ἐκκλησιαστικὰ στοιχεῖα πού προσφέρουν τὴν ἐνότητα καί τὴν κοινωνία. Ἔτσι ὁ τρόπος εἰσδοχῆς τῶν ἐκκλησιῶν παραμένει προβληματικός.

Ἡ ἀναγνώριση τῆς χριστολογίας τοῦ Ἄρθρου-Βάσης ἀποτελεῖ βέβαια τὸ σημεῖο σύγκλισης, δηλαδὴ τὸ κέντρο τῆς ἐνότητας τῶν ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ συγχρόνως ἀφήνει ἀνοικτὴ τὴν μορφή τῆς ἐνότητας, ἀναζητώντας διάφορα μοντέλα τῆς. Αὐτὸ σημαίνει μιὰ οἰκουμενικὴ προοπτικὴ χωρὶς ἀναφορὰ στὴν συνεχῆ πορεία καί δράση τῆς ἐκκλησίας. Ὁ Ἰ. Καλογήρου ἐπεσήμανε λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ Συνέδριο στὸ Νέο Δελχί, ὅτι ἡ ἀξίωση καί ἡ χρῆση τοῦ ὅρου «Ἐκκλησία» μὲ τὴν ἐκκλησιολογικὴ καί θεολογικὴ τῆς σημασία ἐκ μέρους τῶν μελῶν τοῦ ΠΣΕ, εἰδικὰ στοὺς προτεσταντικούς κύκλους, ἀναμφισβήτητα θέτει δυσκολίες στὴν συμμετοχὴ τῆς Ὁρθόδοξης ἐκκλησίας³². Ἡ γενικὴ καί ἀνοικτὴ ἐκκλησιολογικὴ προοπτικὴ τοῦ ΠΣΕ πού σημαίνει τὴν ἔλλειψη ἐνότητας, κοινωνίας καί σωτηρίας, οὐσιαστικά θέτει ἕνα βασικὸ ἐμπόδιο στὴν περαιτέρω πορεία τοῦ ΠΣΕ, δηλαδὴ ἂν καὶ κατὰ πόσο ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ εἶναι μιὰ οὐτοπία ἢ ἕνα ὄραμα καί ὄχι μιὰ ἱστορικὴ πραγματικότητα συνέχειας τοῦ σωτηριώδους ἔργου τοῦ Χριστοῦ. Στὸ ΠΣΕ ἡ Ἐκκλησία καί ἡ ἐνότητά τῆς δέν ἀναφέρονται ὡς πρὸς τὴν κάθετη σχέση τοῦ Χριστοῦ μὲ τὸν πιστὸ καί τὶς ἐκκλησίες, ἀλλὰ στὴν ὀριζόντια διάσταση καί μόνον στὴν σχέση μεταξὺ τῶν ἐκκλησιῶν. Γι' αὐτὸ καί ἡ μορφή τῆς ἐνότητας, ἂν καί ἔχει κέντρο τὸν ἴδιο τὸν Χριστὸ, ἐντούτοις δέν ἔχει μιὰ σαφῆ ἔκφραση. Πρὶν, λοιπόν, τὴν συνεδρίαση στὸ Νέο Δελχί, τὸ ΠΣΕ διακατεχόταν ἀπὸ μιὰ αὐστηρὰ Χριστοκεντρικὴ θεώρηση τῆς ἐνότητας.

Μία ἄλλη ἐξίσου σημαντικὴ ἀλλὰ θεμελιώδης λεπτομέρεια τῆς δήλωσης τοῦ Τορόντο εἶναι ἡ ἀναγνώριση τῶν ἐκκλησιαστικῶν στοιχείων καί τῶν παραδόσεων. Αὐτὰ τὰ στοιχεῖα προσφέρουν μέσα στὸ οἰκουμενικὸ πλαίσιο τὸν δεσμὸ κάποιας μορφῆς ἐνότητας καί μιᾶς ἀπλῆς κοινωνίας. Ἔτσι οἱ ἐπιμέρους ἐκκλησίες καί ὁμολογίες ἀναγνωρίζουν στοιχεῖα ἀληθείας στὶς ἄλλες ἐκκλησίες.

32. Ι. ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ, «Ἡ ἐν Ρόδῳ Συνέλευσις τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Παγκόσμιου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν (19-27 Αὐγούστου 1959)», στὸ *Θεολογία*, 49 (1960), σ.135. Ἐπίσης καί τοῦ ἰδίου «Περὶ τὸ Οἰκουμενικόν» Συνέδριον τοῦ Evanston καί τὸ κατ' αὐτὸ ἔργο τῶν Ὁρθόδοξων, στὸ *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς*, 37 (1954), σσ.198-203.

Πρόκειται για μία άμοιβαία αναγνώριση που έχει σαν στόχο την πλήρη αλήθεια και ενότητα. Τα εκκλησιολογικά στοιχεία, λοιπόν, όπως ή κοινή όμολογία στην πίστη, ή λατρεία, το θείο κήρυγμα, ή τέλεση των μυστηρίων και ακόμα οι παραδόσεις που άποκαλούνται «ecclesiae vestigia» (ίχνη εκκλησίας), για τὸ ΠΣΕ δὲν άποτελοῦν ίχνη ώχρα και σκιές τῆς άληθινῆς Ἐκκλησίας, αλλά στοιχεῖα που άντιμετωπίζονται ως άφορμή για ενότητα μεταξὺ τῶν μελῶν τοῦ Συμβουλίου. Αὐτῆ ἡ αναγνώριση άποτελεῖ μία άμοιβαία ύποχρέωση τῶν μελῶν τοῦ Συμβουλίου, που στοχεύει στην έκφραση τῆς ενότητας και κοινωνίας³³.

Στὸ ΠΣΕ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ άναζητήθηκαν κάτω άπό τὴν προοπτικῆ τῆς άναζήτησης τῆς ενότητας και κοινωνίας. Αὐτὰ δὲν θεωρήθηκαν ύπολείμματα, αλλά άποτελοῦν θεμελιώδεις λειτουργικῆς βαθμίδες που έκφράζουν κατὰ τὸν ἕναν ἡ τὸν άλλο τρόπο τὴν ύπαρξη τῆς Μίας, Ἁγίας και Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Μορφώνουν δηλαδή μία σύναξη, μία όμολογία σὲ μέλος ἡ τμῆμα τῆς εκκλησίας. Αὐτῆ ἡ σημαντικῆ λεπτομέρεια, που κατὰ βάθος άγνοεῖται, οδηγεῖ στὸ συμπέρασμα ὅτι μέσο σωτηρίας δὲν εἶναι μόνο μία εκκλησία, αλλά και οἱ άλλες που ἔχουν ἡ διαθέτουν τὰ άπαραίτητα εφόδια. Για τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία αὐτὸ σημαίνει ὅτι άναγνωρίζει κατὰ ἕνα ποσοστὸ τὴν εκκλησιαστικῆ πραγματικότητα, ἄρα και τὴν διάθεση τῆς σωτηρίας³⁴. Αὐτὰ τὰ στοιχεῖα όμως, μέσα στὸ πλαίσιο τοῦ Π.Σ.Ε., θά ἔπρεπε νὰ άποτελοῦν θέματα πρὸς διάλογο και ὄχι προϋπόθεση τῆς οἰκουμενικῆς κίνησης³⁵. Ἐνῶ τώρα οἱ εκκλησίες καλοῦνται νὰ συνο-

33. «The Church, the Churches and the World Council of Churches, the Ecclesiological Significance of the World Council of Churches», ὀ.π., σσ. 246. W. DIETZEELBINGER, «Vestigia Ecclesiae», στὸ *The Ecumenical Review*, 15-16 (1963), σσ. 368-376.

34. Ὁ Π. ΠΛΑΚΙΔΑΣ DESEILLE στὸ βιβλίο του, Ἡ πορεία μου πρὸς τὴν Ὁρθοδοξία, ἐκδ. Ἀκριτας, μετρφ. Ἀρχιμ. Συμεῶν Κούτσα, σειρά «Ὁρθόδοξη Μαρτυρία», ἀριθμ. 22, σσ. 134-135, ἐπισημαίνει: «Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία δὲν άναγνωρίζει στις ἑτεροδόξες κοινότητες παρὰ μία «δυνάμει» εκκλησιαστικότητα, ἡ ὁποία δὲν θά μπορούσε νὰ ενεργοποιηθεῖ παρὰ με τὴν πραγματικῆ εἴσοδο αὐτῶν τῶν κοινοτήτων σὲ κοινωνία μαζί της. Αὐτῆ ἡ ἐν δυνάμει εκκλησιαστικότητα μετριέται με τὸν ἀριθμὸ στοιχείων τῆς αὐθεντικῆς παραδόσεως που διατηρήθηκαν πραγματικά άπό αὐτῆς τῆς κοινότητας... για νὰ γίνει και πάλι αὐτῆ ἡ συγκεκριμένη και ἐν δυνάμει εκκλησιαστικότητα πλήρως πραγματικῆ και άποτελεσματικῆ, ἡ θεμελιώδης προϋπόθεση εἶναι ἡ ὁλοκληρωμένη όμολογία τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως».

35. Ν. ΜΑΤΣΟΥΚΑ, «Ἡ Συμβολῆ τῆς Ὁρθοδόξης Ἐκκλησίας στὸ χῶρο τῆς οἰκουμενικῆς κίνησης», στὸ *Ἐπιστημονικῆ Ἐπετηρίδα Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*, 24 (1979) Α, σσ. 30-31. Ἀντίθετα ὁ ΙΟΝ ΒΡΙΑ («Σχόλια στην Ὁρθόδοξη εκκλησιολογία», μετρφ. Νίκος Ζαχαριτζάς, στὸ *Καθ' Ὁδόν*, 4 (1993), σσ. 34-37), στην άμοιβαία αναγνώριση βλέπει τὸν «διάλογο στην διαφορά», τὴν ρύθμιση τῶν ιδιαιτεροτήτων τῶν γλωσσῶν και

μλήσουν, να πορευθοῦν ἀπὸ κοινοῦ καὶ νὰ συνεργαστοῦν ὄχι μὲ ἄλλους χριστιανούς, ἀλλὰ μὲ ἄλλες ἐκκλησιαστικὲς συνάξεις ἢ κοινότητες. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ ὄροι τοῦ «σχισηματικοῦ» ἢ «αἰρετικοῦ» ἀντικαθίστανται πλέον μὲ ὄρους, ὅπως «χωρισμένοι ἀδελφοί» ἢ «χωρισμένες ἐκκλησίες».

Ἐπιπλέον, μὲ τὴν ἀμοιβαία αὐτὴ ἀποδοχὴ ἐπιβεβαιώνεται ὅτι ὑπάρχει μία ἀτελής κοινωνία καὶ ἐνότητα μεταξὺ τῶν ἐκκλησιῶν, οἱ ὁποῖες καλοῦνται νὰ τὴν βελτιώσουν σὲ ὄρατὸ ἐπίπεδο. Αὐτὸ θὰ γίνῃ πραγματικότητα μόνον ἐὰν συμπορευθοῦν καὶ συνεργαστοῦν. Ὁ Φλωρόφσκυ, πάνω σὲ αὐτὴν τὴν διαβάθμιση τῆς ἐκκλησιαστικότητας τῶν ἄλλων χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν καὶ μὲ βάση τὴν Ὁρθόδοξη ἐκκλησία, κάνει λόγο γιὰ δύο τάσεις. Ἡ μία εἶναι ἡ ἀπόλυτος, ἡ ὁποία δὲν ἀναγνωρίζει τὰ ἐκκλησιαστικὰ στοιχεῖα στὶς ἄλλες ἐκκλησίες καὶ ἡ δεύτερη καὶ εὐρύτερη, ἡ ὁποία ἀναγνωρίζει ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα ἀποδίδονται μὲ τὸν λατινικὸ ὄρο «*vestigia ecclesiae*» (ἴχνη ἐκκλησίας). Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτά, γιὰ τὸν Φλωρόφσκυ ὑπάρχει καὶ μιὰ τρίτη ἀντίληψη, τοῦ λεγομένου «ἐνδοκεντρικοῦ συστήματος». Μὲ βάση αὐτὸ τὸ σύστημα, στὸ κέντρο βρίσκεται ἡ ἔννοια τῆς Ἐκκλησίας ὡς Μίας, Ἁγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς καὶ γύρω ἀπὸ αὐτὴ διαγράφονται τόσοι ὁμόκεντροι κύκλοι, ὅσες εἶναι οἱ ἀντιλήψεις ὅσον ἀφορᾷ στὸν ὄρο «Ἐκκλησία» τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν καὶ ὁμολογιῶν. Ὅσο κοντύτερα στὸ κέντρο βρίσκεται μία ἐκκλησία τόσο περισσότερο πλησιάζει τὴν ἀληθινὴ ἔννοια τῆς Ἐκκλησίας³⁶.

συμβόλων καὶ τὴν ἀποδοχὴ τῶν διαφορῶν πολιτιστικῶν ὑποδομῶν καὶ ἐκφράσεων τῆς αὐθεντίας. Ἡ ἀμοιβαία ἀναγνώριση «επανέφερε τὸ δόγμα τῆς Ἁγίας Τριάδος ὡς βάση γιὰ τὴν κάθε ἐκκλησιολογία... ἀποφυγὴ τοῦ συνδρόμου τῆς ὁμοιομορφίας καὶ τῆς ὁμολογιακότητας».

36. «Ἐκθεοὶς ἐπὶ τῶν Ἔργασιων τῆς ἐν Bossey τῆς Ἑλβετίας συσκέψεως τῆς διαρκοῦς θεολογικῆς ὑποεπιτροπῆς (Working Committee) τῆς ἐπιτροπῆς περὶ Πίστεως καὶ Τάξεως (11-19 Αὐγούστου 1953)» ἀπὸ τὸν ΜΗΤΡ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ, στὸ *Ὁρθοδοξία*, 28 (1953) σ. 341. Ὁ Φλωρόφσκυ γιὰ αὐτὰ τὰ κοινὰ σημεῖα ἄλλοῦ ἐπισημαίνει: «Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι πρᾶγματι διηρημένος. Ἐν τούτοις, τὰ διηρημένα κομμάτια πάντα ἀνήκουν ἀπὸ κοινοῦ (belong together), ἀφοῦ εἶναι ἀπλῶς (just) «μέρη» καὶ «τμήματα» (parts and fragments). Κατὰ συντελείαν, εἶναι νοητὰ μόνον ὅταν λαμβάνονται ἀπὸ κοινοῦ, στὸ πλαίσιο καὶ τὸ φόντο (background) τῆς ἀρχικῆς χριστιανικῆς ἐνάτητας, ἡ ὁποία διασπάστηκε... Ἡ ἐδραιωμένη ἀταπάτη (illusion) τῆς αὐτάρκειας πρέπει νὰ καταρθεῖ...». Μὲ τὴν θέση αὐτὴ ὁ Φλωρόφσκυ δὲν ὑπονοεῖ ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία δὲν εἶναι ἡ *Una Sancta*. Ἀπορρίπτει κατηγορηματικὰ τὴν «θεωρία τῶν κλάδων» καὶ κάθε παρεμφερῆ ἰδέα, ποῦ θὰ ἔκανε τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία μιὰ «ἐκκλησία» μεταξὺ τῶν πολλῶν. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία εἶναι συνέχεια τῆς μιᾶς, καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι μπορεῖ νὰ νοεῖται καὶ νὰ ὑπάρχει χωρὶς νὰ βιώνει τὴν «τραγωδίαν τοῦ σχίσματος», ὅπως τὴν ὀνομάζει, δηλαδὴ χωρὶς νὰ αἰσθάνεται διαρκῶς τὴν ἀνάγκη καὶ τὴν ἔλλειψη

Ἐπίλογος

Ἡ περιφημη Δήλωση τοῦ Τορόντο ὡς κείμενο εισδοχῆς εἶναι στήν πραγματικότητα ἕνα ἔγγραφο οἰκουμενικῆς δέσμευσης γιά τήν ἀπαρχή τῶν σχέσεων γιά τήν κάθε ἐκκλησία πού θέλει νά γίνει μέλος τοῦ ΠΣΕ. Ἡ Δήλωση αὐτή προσπαθεῖ νά ἐξηγήσει τή σημασία τῆς Οἰκουμενικῆς Κίνησης ὡς προσπάθειας ἀποκατάστασης τῆς χαμένης ἐνότητας. Βάση λοιπόν γιά τήν συμμετοχή τῆς κάθε ἐκκλησίας ἀποτελεῖ ἡ ἀναγνώριση τῆς «ἀόρατης ἐνότητας» καί τῆς «ὄρατης διαίρεσης». Ἡ «ἀόρατη ἐνότητα» εἶναι δεδομένη γιά τὰ μέλη τοῦ ΠΣΕ καί ἀναφέρεται στήν κάθετη σχέση τῶν ἐκκλησιῶν μέ τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Συγχρόνως ὁμως ἀναγνωρίζεται ὅτι στήν ὀριζόντια σχέση μεταξύ τῶν ἐκκλησιῶν ὑπάρχει ἡ διαίρεση, πού ἀποτελεῖ ἕνα πρόβλημα, γιά τήν ἐπίλυση τοῦ ὁποίου εἶναι ἀπαραίτητος ὁ οἰκουμενικός διάλογος. Παρά τὸ γεγονός ὅτι αὐτή ἡ ἐκκλησιολογική οἰκουμενική τοποθέτηση εἶναι ἴσως μία υἱοθέτηση τῆς προτεσταντικῆς διδασκαλίας περὶ τῆς ἀοράτου ἐνότητας, ἐντούτοις δὲν ἔχει γενική ἀναφορὰ γιά ὅλα τὰ μέλη τοῦ ΠΣΕ. Αὐτὴ ἡ ἐκκλησιολογική βάση τοῦ διαλόγου δὲν δημιούργησε μόνο τὸ ὑπόβαθρο τῶν οἰκουμενικῶν ζυμώσεων ἀλλὰ ἀσφαλῶς ἀποδείκνυε ὅτι τὸ ἴδιο τὸ ΠΣΕ προσπαθεῖ νά ἐπιλύσει τὸ ἐκκλησιολογικὸ πρόβλημα τῶν ὁμολογιῶν, ἂν καὶ ἀναφέρεται ὅτι δὲν υἱοθετεῖ καμία ἐκκλησιολογία.

Ἐξάπαντος ὁμως τὸ ἰδιαίτερο σημεῖο τῆς Δήλωσης εἶναι ἡ διπλὴ ιδιότητα πού ἔχει ἡ κάθε ἐκκλησία ὡς μέλος τῆς Μίας καὶ Ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας καὶ συγχρόνως ὡς μέλους τοῦ ΠΣΕ. Βέβαια ἡ ιδιότητα μέλους τῆς Ἐκκλησίας εἶναι πιὸ πάνω ἀπὸ τήν ιδιότητα τοῦ μέλους τοῦ Συμβουλίου. Ἡ ιδιότητα μέλους τῆς Ἐκκλησίας ἀναγνωρίζεται ἀμοιβαῖα σὲ ὅλες τὶς ἐκκλησιαστικὲς ὀντότητες καὶ ὁμολογίες. Παράλληλα τίθεται καὶ ἡ σχέση τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τοῦ Συμβουλίου μέ τήν Μία καὶ Ἀδιαίρετο Ἐκκλησία. Τὸ Συμβούλιο εἶναι συμβούλιο καὶ δὲν ἀποτελεῖ Ὑπερ-Ἐκκλησία, πού βέβαια αὐτὸ τὸ σημεῖο τῆς Δήλωσης εἶναι τὸ σημεῖο-κλειδί γιά τήν συμμετοχή τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας. Ὅμως ἐξαιτίας τοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ μόνο γιά τήν ἐνότητα τίθενται καὶ τὰ ἐκκλησιολογικά

ἐκείνων, μέ τοὺς ὁποίους ἀποτελοῦσε κάποτε ἕνα «ὄλον». Αὐτὸ σημαίνει ἡ ἐπίμονη ἀπόρριψη ἀπὸ τὸν Φ. κάθε ἔννοιας αὐτάρκειας, τόσο στήν Δύση ὅσο καὶ στήν Ἀνατολή. Στὸ *Τὸ Σῶμα τοῦ Ζῶντος Χριστοῦ*, μὴ ὀρθόδοξη ἐρμηνεία τῆς Ἐκκλησίας, μεταφρ. Ι. Κ. Παναγόπουλος, ἔκδ. Ἄρμος, 1999, σ. 151.

στοιχεῖα, ὅπως τὸ κήρυγμα καὶ τὰ μυστήρια, πὸ ἀναγνωρίζουν κατὰ ἓνα ποσοστὸ τὴν ἐκκλησιαστικότητα τῶν ὁμολογιῶν. Αὐτὸ δὲν εἶναι ἐπίτευξη ἀλλὰ προϋπόθεση τοῦ οἰκουμενικοῦ διαλόγου. Γιὰ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησιολογία αὐτὸ εἶναι καίριας σημασίας. Κάθε ἐκκλησία ἢ ὁμολογία δηλαδὴ ἔχει τὴν ἐξάρτηση ἢ διαθέτει τὰ ἐκκλησιολογικὰ στοιχεῖα δηλώνοντας καὶ τὴν σχέση της μὲ τὴ Μία Ἐκκλησία.